

20. Prilikom donošenja svih akata koji tretiraju problematiku iz nadležnosti sindikata ministar će provoditi konsultacije sa njihovim ovlaštenim predstavnicima.
21. Ministar će u roku od šezdeset (60) dana od dana stupanja na snagu ovog zakona raspisati javni poziv za izbor i imenovanje predsjednika i članova školskog odbora.
22. Imenovanjem školskog odbora iz stava (5) ovog člana po sili zakona prestaje mandat licima zatečenim na poziciji predsjednika i člana školskog odbora.
23. S ciljem efikasnijeg upravljanja budžetskim sredstvima i javnim prihodima, Ministarstvo u ime osnivača može za sve ili više škola provoditi javne nabavke.

Član 120.

(Obaveza škola u donošenju i usklađivanju ostalih propisa i akata)

- (1) Nakon donošenja akata iz člana 119. ovog zakona, škole su dužne uskladiti svoju organizaciju, djelatnost i pravila sa odredbama ovog zakona u roku od šest mjeseci od dana donošenja akata.
- (2) Provedbeni propisi doneseni na osnovu Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 10/04, 21/06, 26/08, 31/11, 15/13 i 1/16) ostaju na snazi do stupanja na snagu provedbenih propisa na osnovu ovog zakona, osim ako su u suprotnosti s odredbama ovog zakona.

Član 121.

(Radnici zatečeni na radu u školi)

- (1) Lica sa završenim I ciklusom bolonjskog visokoobrazovnog procesa i višom i srednjom stručnom spremom, zatečena na poslovima nastavnika u radnopravnom statusu na neodređeno vrijeme na dan stupanja na snagu ovog zakona, mogu nastaviti rad na tim poslovima.
- (2) Radnici koji rade sa višom spremom na mjestu sekretara škole, a za to radno mjesto je pedagoškim standardima i normativnima te Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta predviđen VII stepen, a sa danom stupanja na snagu ovog zakona imaju više od 20 godina radnog staža, ostaju na svojim poslovima i radnim zadacima, nisu dužni stići viši stepen stručne spremlje od one koju posjeduju.
- (3) Lica zatečena na poslovima sekretara škole, obavezna su položiti stručni ispit u roku od jedne godine, od dana donošenja propisa iz člana 101. stav (7) ovog zakona.
- (4) Vlada će pedagoškim standardima i normativima urediti omjer angažmana lica izabranog na poziciju direktora, u školama koje imaju manji broj odjeljenja u odnosu na minimalan broj odjeljenja, u smislu rasporeda radnih obaveza na poslovima direktora i poslovima nastavnika.
- (5) Lica zatečena na poziciji direktora škole, nakon okončanja tekućeg mandata, mogu biti imenovana na dužnost direktora škole u istoj školi još jedanput ako na poziciji direktora škole nisu bili duže od četiri godine.

Član 122.

(Prestanak važenja zakona)

Danom početka primjene ovog zakona na području Kantona prestaje da važi Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 10/04, 21/06, 26/08, 31/11, 15/13 i 1/16).

Član 123.

(Stupanje na snagu i primjena)

Ovaj zakon stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo", a primjenjivat će se od školske 2017/2018. godine.

Broj 01-02-18342/17
10. maja 2017. godine
Sarajevo

Predsjedateljica
Skupštine Kantona Sarajevo
Prof. **Ana Babić**, s. r.

Vlada Kantona Sarajevo

Na osnovu člana 155. stav (2) Zakona o zaštiti prirode ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13) i člana 26. i 28. stav (2) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka), a u vezi sa Zakonom o proglašenju Zaštićenog pejzaža "Trebević" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 15/14), Vlada Kantona Sarajevo, na 84. sjednici održanoj 08.06.2017. godine, donijela je

ODLUKU

O DONOŠENJU PLANA UPRAVLJANJA ZAŠTIĆENIM PEJZAŽEM "TREBEVIĆ"

I

Donosi se Plan upravljanja Zaštićenim pejzažem "Trebević" za period 2017.-2027. godine.

II

Sastavni dio ove Odluke je Plan upravljanja Zaštićenim pejzažem "Trebević" za period 2017.-2027. godine.

III

Ova Odluka stupa na snagu narednog dana od objavljivanja u "Službenim novinama Kantona Sarajevo".

Broj 02-05-20150-6/17

08. juna 2017. godine

Sarajevo

Premijer

Elmedin Konaković, s. r.

**PLAN UPRAVLJANJA
ZAŠTIĆENIM PEJZAŽEM "TREBEVIĆ"
(2017-2027. godina)**

LISTA SKRAĆENICA

BiH - Bosna i Hercegovina
FBiH - Federacija Bosne i Hercegovine
FZOFBiH - Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine
HKD - Hrvatsko kulturno društvo JKP - Javno komunalno preduzeće
KJUZZPPKS - Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo
KJKP ViK - Kantonalno javno komunalno preduzeće "Vodovod i kanalizacija" Sarajevo
KS - Kanton Sarajevo
Ministarstvo PUGiZOKS - Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša KS
ViK - vodovod i kanalizacija
ZP - Zaštićeni pejzaž

1. UVOD

1.1 Svrha i funkcija Zaštićenog pejzaža "Trebević"

Prostor Zaštićenog pejzaža (ZP) "Trebević" nalazi se u jugoistočnom dijelu Grada Sarajeva u prostoru Općine Stari Grad Sarajevo. Kompletan prostor predviđen za valorizaciju zauzima 400,2 hektara. Prostor se nalazi uz graničnu liniju sa entitetom Republika Srpska i administrativno pripada Kantonu Sarajevo (KS). Unutar prostora trenutno ne postoje stalna naseljena mjesta niti industrijska djelatnost. Od privrednih djelatnosti zastupljeni su smještajni kapaciteti (hoteli, moteli, planinarski domovi). Područjem prolazi regionalna cesta Sarajevo-Jahorina, te više asfaltiranih cesta lokalnog značaja. Prostor ZP "Trebević" predstavlja atraktivnu lokaciju za izletnike, turiste, planinare, sportiste, naučnike, fotografe i mnoge druge građane- ljubitelje prirode. Prostor ZP Trebević, sa aspekta zaštite zraka, njegovih prirodnih i kulturoloških vrijednosti ima ogroman značaj za stanovnike grada Sarajeva. Kako je već i naglašeno, područje se nalazi u samom kontaktu sa urbanim dijelom grada Sarajeva, i nastao je kroz interakciju ljudi i prirode tokom vremena, što se odlikuje pojavom velikog broja ekoloških, bioloških, kulturnih

do estetskih vrijednosti na relativno malom području. Poseban značaj predstavljaju brojni šumski ekosistemi a područje posjeduje i veliki potencijal sa aspekta pružanja različitih ekosistemskih usluga čiji bi potencijal u budućnosti trebalo istražiti.

Plan upravljanja ZP "Trebević" je dokument urađen prema odredbama propisanim u: Zakonu o zaštiti prirode FBiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13), Pravilniku o sadržaju i načinu izrade Plana upravljanja zaštićenim područjima ("Službene novine Federacije BiH", broj 65/06), Zakona o proglašenju ZP "Trebević" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 15/14), Privremenih upravljačkih smjernica za ZP "Trebević", te drugih relevantnih zakonskih dokumenata na prostoru BiH, FBiH i KS. Pored domaće legislative Plan upravljanja je rađen i prema pravilima Međunarodne unije za konzervaciju prirode (International Union for Nature Conservation - IUCN). Plan upravljanja ZP Trebević, na prijedlog resornog Ministarstva prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša, donosi Vlada Kantona Sarajevo na period od 10 godina, odnosno za period 2017.-2027. godina. Plan je podložan reviziji 5 godina od početka njegove implementacije. Sve promjene nastale revizijom isključivo moraju biti u funkciji zaštite prostora.

ZP "Trebević" prema Zakonu o zaštiti prirode FBiH pripada kategoriji V zaštićenih područja - Zaštićeni kopneni pejzaž.

Prethodno je izvršena valorizacija područja¹ a potom 2013. godine u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode izrađeno Stručno obrazloženje za proglašenje ZP "Trebević", koje predstavlja osnov za donošenje Zakona o proglašenju ZP "Trebević". Na pred- metnom području, pregledom dostupnih literaturnih podataka, te terenskim istraživanjima utvrđene su slijedeće vrijednosti:

Geo-morfološka raznolikost:

- Bistrik kula,
- Draguljac,
- Paleontološki nalaz brahiopodne faune na lokalitetu Draguljac,
- Merdžanov klanac,
- Čolina kapa,
- Tabačka ravan.

Hidrološka raznolikost:

- Vodotok Mali studenac,
- Vodotok Bistrički potok,
- Vodotoci sa Dobre vode,
- Izvori na Kosmatici i prema naselju Jarčedoli.

Kulturno-historijske vrijednosti:

- Bistrik kula,
- Fort Draguljac,
- Vatrena linija opsade grada,
- Rasteretne komore austrougarskog vodovoda Bistrica-Hrid.

Visok stepen florističke i faunističke raznolikosti:

- 99 biljnih vrsta,
- 14 vrsta gljiva,
- 23 vrste ptica,
- 12 vrsta sisara,
- 1 vrsta vodozemaca,
- 4 vrste gmizavaca.

Ekosistemske vrijednosti (od značaja za NATURA 2000):

- Suhi i mezofilni travnjaci,
- Krečnjački sipari od brdskog do alpskog regiona,
- Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom,
- Škrabe i litice bez vegetacije,
- Ilirske bukove šume,
- Acidofilne šume smrčje brdskog do planinskog pojasa.

Druge vrijednosti:

- Mogućnosti za istraživanje, terensku nastavu i druge vrste edukacije,

- Planinarske i biciklističke staze za rekreaciju i mogućnost obavljanja drugih oblika rekreacije,
- Sociološke vrijednosti izražene kroz tradiciju izletovanja i sanjkanja.

Plan upravljanja predstavlja "fleksibilan" dokument koji treba omogućiti prilagođavanje upravljačkih aktivnosti mogućim neplaniranim promjenama u periodu njegove implementacije. U tom kontekstu, neplanirane promjene konkretno su vezane za aktivnosti koje su podložne iznenadnim promjenama i za koje je potrebna hitna intervencija koja nije predviđena u Planu i čije je djelovanje isključivo u funkciji zaštite i održavanja prostora (npr. požari, klizišta, preveliki broj posjetitelja i sl.).

Izrada ovog dokumenta prošlo je kroz četiri razvojne faze, od kojih je svaka završavala organizovanjem radionice za ključne zainteresirane strane. Istraživanja za potrebe izrade Plana upravljanja su vršena pregledom dostupne literature, te radom na terenu.

Tokom izrade Plana upravljanja ostvarena je bliska saradnja sa svim zainteresiranim stranama kroz sastanke i organizovanje stručnih radionica na kojima su obrađivana poglavlja izrade Plana upravljanja. Učešće u radionicama uzeli su predstavnici stručne i šire javnosti (KS, Grad Sarajevo, Općina Stari Grad Sarajevo, predstavnici nevladinih organizacija, privatni sektor kao i pojedinačni građani). Nakon prezentacije radne verzije Plana upravljanja, sve zainteresirane strane su mogle dati svoje komentare, sugestije, te aktivno učestvovati u kreiranju istog i ključnih zaključaka. Finalna verzija Plana upravljanja je urađena nakon detaljnih analiza i prihvaćanja argumentiranih prijedloga i komentara koje su dali učesnici kako na radionicama, tako i tokom javnog uvida u Nact istog.

1.2 Vizija, ciljevi i politika upravljanja Zaštićenim pejzažem "Trebević"

ZP "Trebević", iako relativno malo zaštićeno područje na samoj granici urbanog područja grada, odlikuje prisustvo niza ugroženih, endemičnih i reliktnih vrsta. Iz tog razloga prostor ZP "Trebević" je potrebno čuvati za buduće generacije.

Cilj Plana upravljanja je da ZP "Trebević" treba postati izletnički i rekreacijski raj koji će biti prepoznatljiv ne samo u BiH već i u regiji.

Vizija Plana upravljanja je da ZP "Trebević" treba postati primjer cjelovitog održivog upravljanja, koji bi trebao balansirati očuvanje prirode i doživljaj posjetitelja.

Politika upravljanja se treba bazirati na usluzi očuvanja ekosistema i vrsta uz uslugu koja se može pružiti širokom spektru zainteresiranih strana. U cilju očuvanja ekosistema i vrsta razvija se i obnavlja isključivo postojeća infrastruktura u prostoru, što znači da je neophodno dugoročno ograničiti proširivanje smještajnih kapaciteta, a posebno izgradnju novih koji nisu u funkciji zaštite prostora. Potrebno je ograničiti i odvijanje motornog saobraćaja u Zaštićenom pejzažu, a isti zamijeniti javnim gradskim saobraćajem (žičara, autobusi i sl.). Dodatni izgradnja smještajnih kapaciteta (hoteli, moteli i sl.) nije potrebna iz razloga blizine zaštićenog područja gradu i samom centru, u kome su izgrađeni takvi objekti. Iz tog razloga neophodna je bolja promocija Zaštićenog pejzaža u gradskim ugostiteljsko-smještajnim jedinicama, iz kojih se gosti mogu usmjeriti prema ovom zaštićenom području.

Organizacija prostora, način korištenja, uređenja i zaštite prostora uređuje se Prostornim planom područja posebnog obilježja ZP "Trebević".

1.3 Organizacija upravljanja ZP "Trebević"

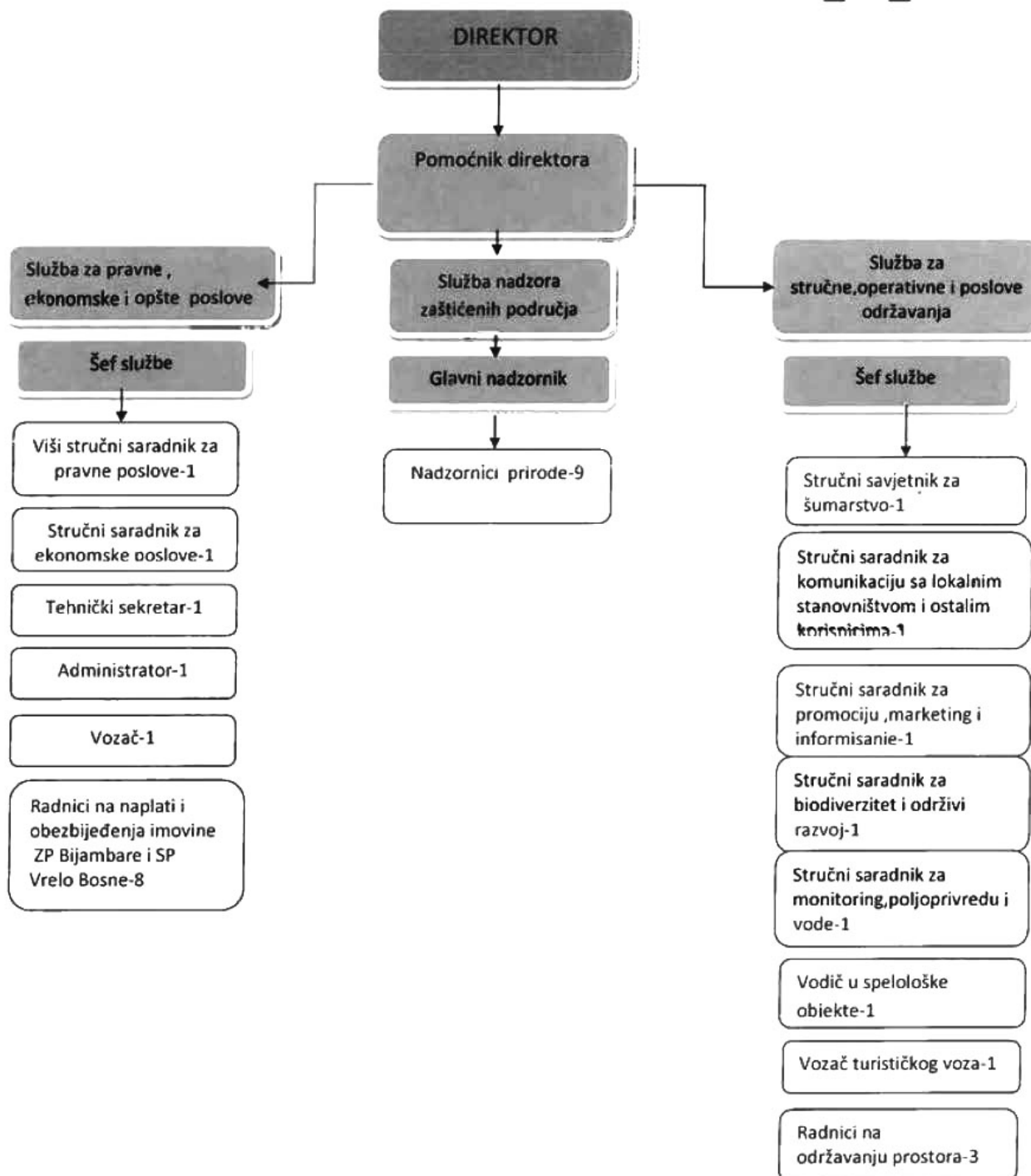
Svim zaštićenim područjima u Kantonu Sarajevo, pa tako i ZP "Trebević" neposredno upravlja Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja, u skladu sa aktom o osnivanju, odredbama Zakona o zaštiti prirode Federacije BiH, pojedinačnih zakona o proglašenju zaštićenih područja donesenih na osnovu istog, strateškim prostorno - planskim i upravljačkim

¹ HEIS (2012): Elaborat - Valorizacija prirodnih vrijednosti područja Trebević. Zavod za kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe Sarajevo.

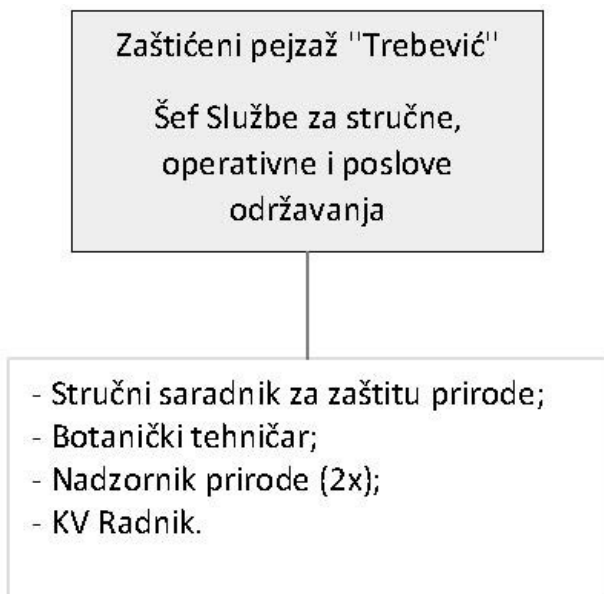
dokumentima zaštićenih područja, te drugim zakonskim i podzakonskim propisima.

U smislu organizacije, upravljanje ZP "Trebević" se obavlja u okviru Službe za stručne, operativne i poslove održavanja, te

Službe nadzora zaštićenih područja uz podršku Službe za pravne, ekonomske i opšte poslove KJUzZPPKS. Organizacijska struktura KJUzZPPKS je prikazana u organigramu dolje.

Predložena struktura zaposlenika u Zaštićenom pejzažu "Trebević" je prikazana u narednoj shemi.

Stručne poslove u ZP "Trebević" vodi stručni saradnik za zaštitu prirode. Dugoročno on bi trebao biti u području zaposlen za puno radno vrijeme, ali također treba dijeliti to radno vrijeme sa drugim ekspertima. To znači, da on većinu radnog vremena treba da provodi unutar ZP "Trebević", a dio radnog vremena kao stručni saradnik - specijalist u drugim zaštićenim područjima u Kantonu Sarajevo. Isto tako u ZP "Trebević" treba da dolaze i drugi stručni saradnici - specijalisti za pojedine oblasti (hidrologija, biodiverzitet, geologija i dr.). Na taj način svi stručni saradnici upoznaju sva zaštićena područja u Kantonu Sarajevo, izmjenjuju iskustva i dobivaju ideje za bolje očuvanje prirode.

U planu je, da se unutar ZP "Trebević" uspostavi botanička bašta. Tu baštu treba uspostavljati sistematično i o tome će se brinuti stručni saradnik specijalist za botaniku, koji bi pola radnog vremena radio unutar ZP "Trebević" kao specijalista za botaniku i staništa i uz to uspostavljati botaničku baštu. Drugi dio posla bi obavljao kao stručni suradnik specijalist za botaniku u drugim Zaštićenim područjima u Kantonu Sarajevo. U toku 2017. godine planirana je izrada Idejnog projekta za uspostavu botaničke bašte na području Zaštićenog pejzaža Trebević, koji bi trebao dati smjernice za lokaciju i obuhvat bašte. Idejni projekat će poslužiti kao podloga za izradu Prostornog plana područja posebnog obilježja Trebević, konkretno za područje buduće botaničke bašte.

Očekivanja su, da će ZP "Trebević" postati najposjećenije zaštićeno područje u Kantonu Sarajevo. Iz tog razloga predviđeno je uspostavljanje info pultova unutar područja. Tu bi trebali raditi stručni saradnici za informiranje, koji bi bili zaduženi i za promociju područja, pripremu i provedbu edukacijskih programa za posjetioce i vođenje najavljenih grupa. U tu svrhu neophodno je zaposliti dva stručna saradnika, u fazi, kada će se početi s izgradnjom info pultova.

Nadzor nad stanjem na terenu vrše nadzornici prirode. U prvoj fazi predviđa se, da na nadzoru rade dva nadzornika puno radno vrijeme. S povećavanjem posjeta, možda će biti potrebno povećati nadzor u prostoru, ali praksa će pokazati, da li će za područje biti bolje zaposliti dodatne nadzornike ili stručne saradnike za komuniciranje s javnošću i edukaciju.

2. TRENUTNO STANJE I VRIJEDNOSTI ZAŠTIĆENOG PEJZAŽA "TREBEVIĆ"

2.1 Koncept zaštite prostora

Područje Trebevića unutar teritorije KS, na osnovu Stručnog obrazloženja za proglašenje ZP "Trebević" (2013. godine) i Zakona o proglašenju ZP "Trebević" ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 15/14), proglašen je Zaštićenim pejzažem i stavljen pod kategoriju V zaštite na osnovu Zakona o zaštiti prirode FBiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 66/13)..

Za predmetno područje u toku je izrada Prostornog plana područja posebnih obilježja, a do donošenja Plana upravljanja, na snazi su Privremene upravljačke smjernice, koje je na osnovu člana 241. Zakona o zaštiti prirode, donijela KJUzZPPKS (upravitelj), uz prethodnu saglasnost resornog Ministarstva. Privremene upravljačke smjernice su izrađene na osnovu Stručnog obrazloženja za proglašenje ZP "Trebević".

Područje ZP "Trebević" ispunjava sve uslove za kategoriju V zaštite, te posjeduje bogat biodiverzitet ali i potencijal za razvoj rekreativnog, izletničkog i drugih vidova turizma u okviru postojećih kapaciteta prostora i u skladu sa namjenom ZP.

Prema članu 140. pomenutog Federalnog Zakona o zaštiti prirode, Zaštićeni pejzaž predstavlja zaštićeno područje nastalo kroz interakciju ljudi i prirode tokom vremena, a karakteriše se značajnim ekološkim, biološkim, kulturnim i estetskim vrijednostima. Očuvanje interakcije ljudi i prirode je od vitalnog značaja za zaštitu i održivost područja, sa pridruženim prirodnim i drugim vrijednostima. Prema istom članu, primarni cilj uspostave kategorije V je "Zaštita i održanje važnih kopnenih, morskih pejzaža i parkova prirode sa vrijednostima koje su nastale interakcijom ljudi i prirode kroz tradicionalnu praksu upravljanja", dok su ostali ciljevi:

- održanje uravnotežene interakcije prirode i ljudske kulture kroz zaštitu kopnenog/morskog pejzaža i parka prirode pridruženih tradicionalnih načina upravljanja, društvenih, kulturnih i duhovnih vrijednosti,
- generalni doprinos očuvanju biodiverziteta kroz upravljanje vrstama u okviru kulturnog pejzaža i kroz poboljšanje mogućnosti očuvanja u teško iskorištavanim pejzažima,
- poboljšane mogućnosti za uživanje, blagostanje i socio-ekonomske aktivnosti kroz rekreaciju i turizam,
- korištenje prirodnih proizvoda i funkcija okoline,
- uspostava okruženja koje će podstaći uključivanje lokalne zajednice u upravljanje vrijednim kopnenim, morskim pejzažima i parkovima prirode te prirodnim i kulturnim vrijednostima unutar njih,
- podrška očuvanju agrobiodiverziteta i akvatičnog biodiverziteta,
- uspostava održivih modela očuvanja biodiverziteta koji služe kao primjer za širu primjenu.

2.2 Ekosistemske usluge unutar ZP "Trebević"

Područje ZP "Trebević" predstavlja veliki potencijal u pogledu raznih ekosistemskih usluga. Područje već od davnina služi kao svojevrsan "izvor čistog zraka" prvenstveno za građane Grada Sarajeva. Također, Trebević ublažava i klimatske ekstreme kako zimi, tako i ljeti. Ljeti, temperature na Trebeviću su znatno niže nego one u Gradu Sarajevu dok zimi tokom inverzija znaju biti ugodnije nego u gradu. Također, lagana šetnja kroz različite tipove šumskih staništa predstavlja svojevrsnu rekreaciju ali i opuštanje za šetače što je dobro i za psihofizičko zdravlje građana.

Područje je bogato ljekovitim biljem, šumskim plodovima i gljivama koje mogu biti atraktivne sakupljačima ovih skupina. Prisutnost različitih tipova staništa na malom prostoru, te raznovrsnosti, prvenstveno biljnog svijeta predstavljaju značajan izvor materijala za istraživanje kako za domaće, tako i za strane istraživače.

Pored navedenog, prostor Trebevića je poznato po svojim sastojinama Crnog bora (*Pinus nigra*) koja su nadaleko poznata kao ljekovita sa aspekta pozitivnog djelovanja protiv bronhitisa - bolesti koja se često povezuje sa stanovnicima grada Sarajeva, posebno kod mlade populacije. Trenutno, sastojine crnog bora lagano nestaju sukcesijom i u budućnosti ih je potrebno očuvati.

Trebević ima veoma velik potencijal u razvoju ekoturizma no potencijali nisu u dovoljnoj mjeri iskorišteni, a ovaj Plan će pokrenuti neke od aktivnosti koje će omogućiti razvoj istih.

Trenutno, ekosistemske usluge unutar prostora su slabo istražene (kvalitet zraka, vodni resursi, zdravstvene usluge), te bi iste, zbog posjedovanja ogromnog potencijala područja, u budućnosti trebale biti istražene i valorizirane kroz projekat ekosistemskih usluga za Trebević.

2.3 Prirodne vrijednosti

2.3.1 Geologija

Planina Trebević je gotovo u potpunosti izgrađena od sedimentnih tvorevina Trijasa (T), gdje su zastupljeni gotovo svi stratigrafski članovi ove periode (donji, srednji i gornji Trijas). Premda su Kvarterne tvorevine (Q), ukupno zastupljene na marginalnoj razini, smatra se vrijednim naglasiti njihova važnost u građenju predmetnog prostora istraživanja, kako u stratigraf-

skom, tako i morfološkom pogledu. Ova činjenica posebno se potencira, obzirom na specifičnost česte pojave savremenih geomorfoloških procesa, koji se odvijaju unutar stratigrafski starijih sredina (Trijas, Miocen), gdje ubrajamo procese kličanja, erozije, denudacije, akumulacije, kao i urvinske procese. Generalno, Kvarterni sedimenti neposredno okružuju površinske vodotoke (al), ili su zastupljeni u prostoru strmih padina (s). Prostor ZP "Trebević" odlikuje prisustvo sljedećih geoloških razdoblja:

1. Trijas (T)

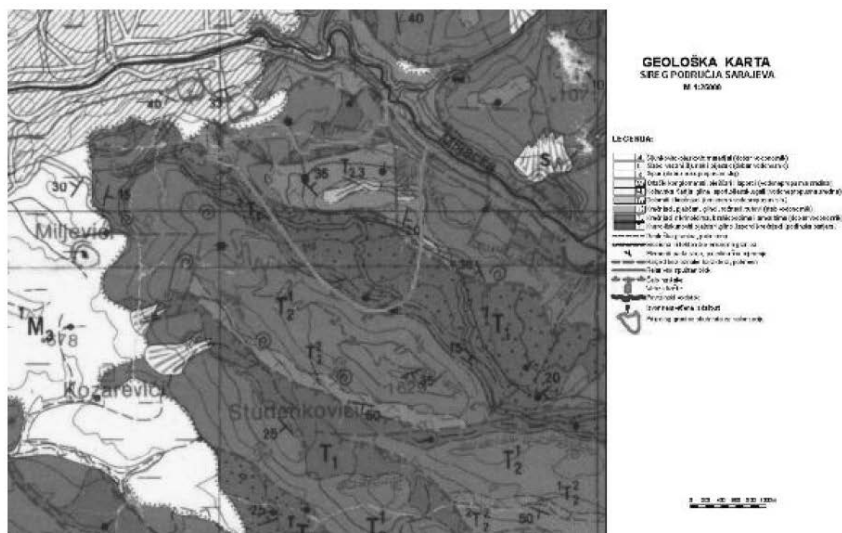
Trijas Trebevića podijeljen je na:

Donji Trijas (T1) - lokaliteti Bruške šume i Tabacka ravan.

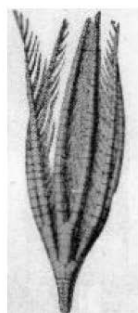
Srednji Trijas (T2) - Merdžanov klanac, Bistrik kula, Čolina kapa, Mala kapa, Bijele stijene). U pogledu paleontologije, ovi sedimenti naglašavaju postojanje fosilnog nalazišta brahiopodne faune, kojim je austrijski geolog Ernst Kittl (1904), dao naziv "Brahiopodni krečnjaci Trebevića". U tom smislu također se naglašava i prisutnost amonitne faune na lokalitetu Draguljac.

2. Miocen (M)

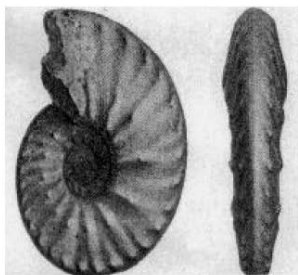
3. Kvartar (Q)

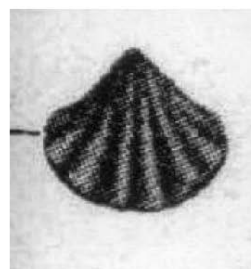
Slika 1. Geološka karta šireg okruženja lokaliteta Trebević

A) *Dadocrinus gracilis*

B) *Ceratites trinodosus*

C) *Rhynchonella decurtata*

Slika 2 Krinoidna (A), Amonitna(B) i Brahiopodna (C), fauna- Srednji Trijas (T21) šire okoline Sarajeva

Prostor ZP "Trebević" odlikuje prisustvo većeg broja manjih vodotoka. Na južnim dijelovima područja javljaju se brojna izvorišta koja čine mrežu potoka koji na prostoru Ravni čine Bistrički potok.

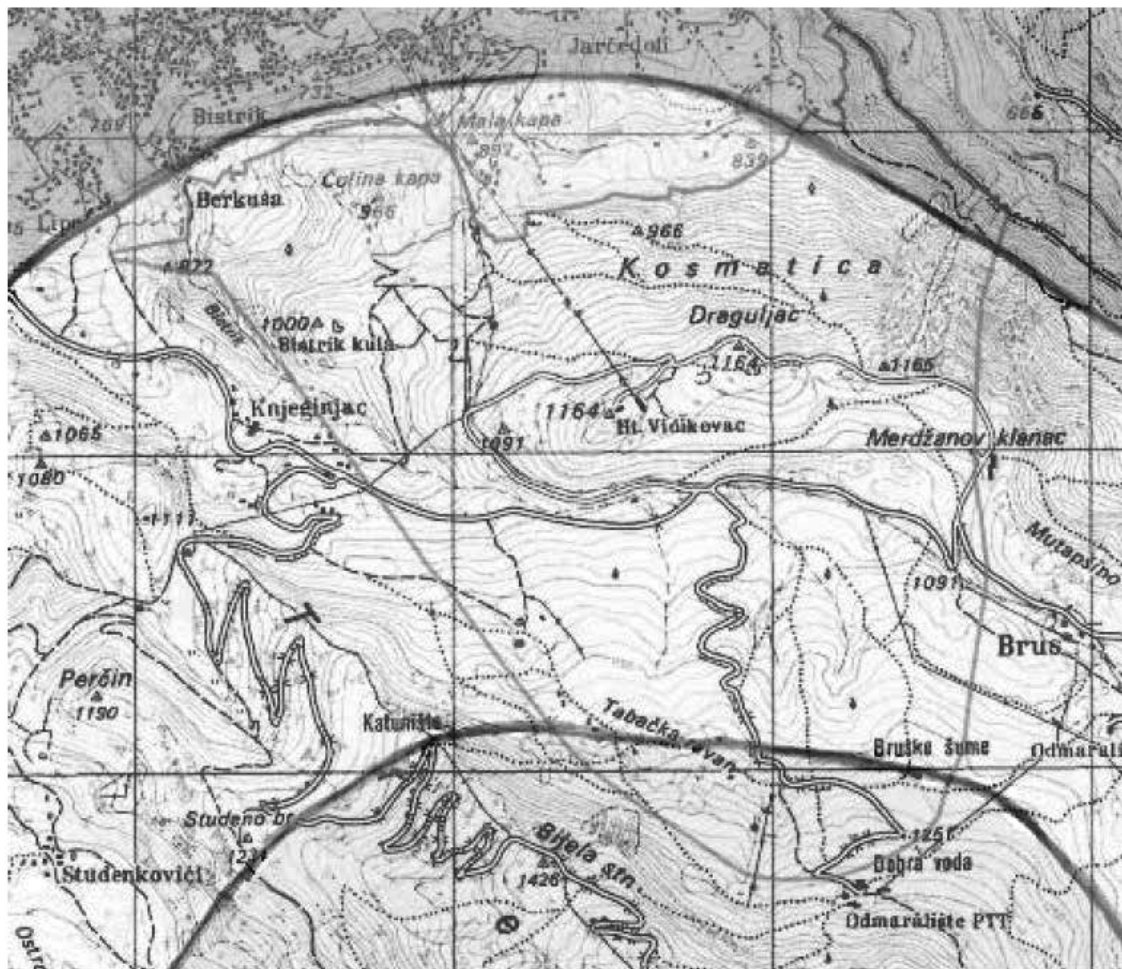
Glavna izvorišta na području su Dobra voda i Mali studenac. Mreža potoka sa izvorišta Dobra voda se slijeva niz sjeverne padine Trebevića prolazeći kroz gustu šumu i ispreplićući se sa planinarskim putevima i šetnicama stvarajući ugodaj zadovoljstva. Potok Mali studenac izvire na Tabackoj ravni i slijeva se niz padine Trebevića prema Bistričkom potoku.

Na potezu od lokaliteta Ravne, idući asfaltiranim putem prema Dobroj vodi, može se naći veliki broj manjih vodotoka

koji, ili izvire na tom potezu ili se slijevaju sa prostora Dobre vode. Mreža površinskih vodotoka je gusta i neravnomjerna sa čestim neuređenim koritima, te je manji broj potoka, uslijed ratnih dejstava i rada mašinerije, skrenuta sa svog originalnog toka i sada teče preko ili uz rub asfaltne komunikacije od Ravne prema Dobroj vodi.

2.3.2 Klima

Područje ZP "Trebević" se većim dijelom nalazi u pojasu umjereno kontinentalne klime pretplaninskog tipa, a samo u gornjim oblastima planinsku klimu.

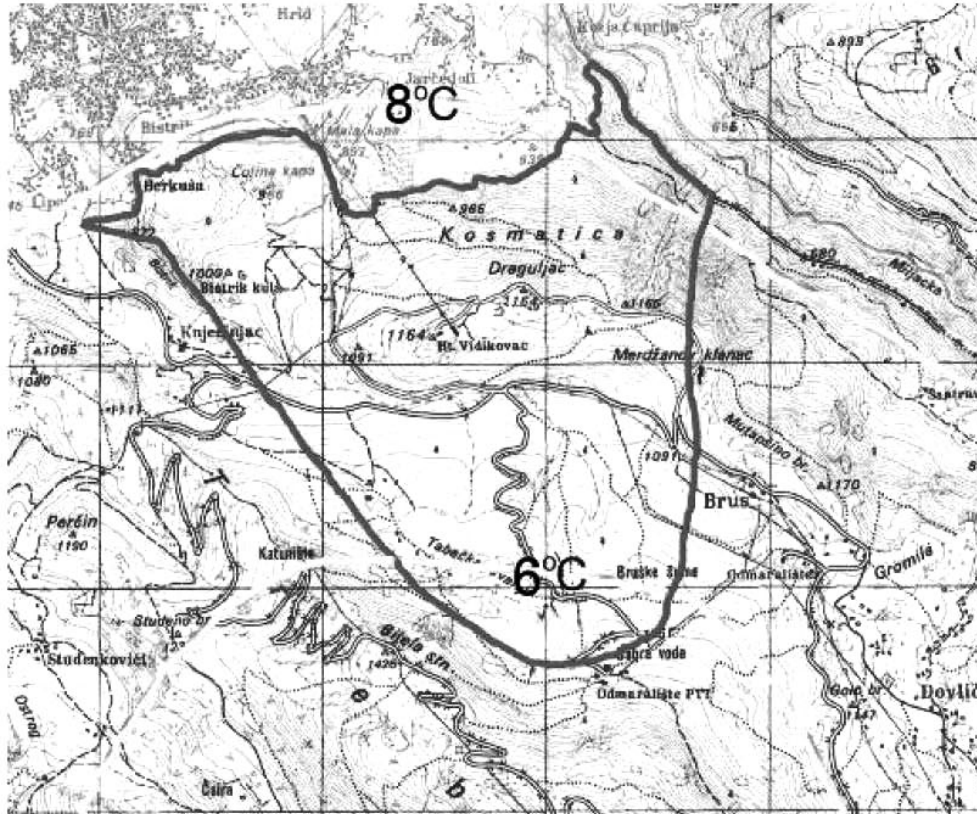
Legenda

- Umjereno kontinentalna
- Umjereno kontinentalna pretplaninskog tipa
- Planinska

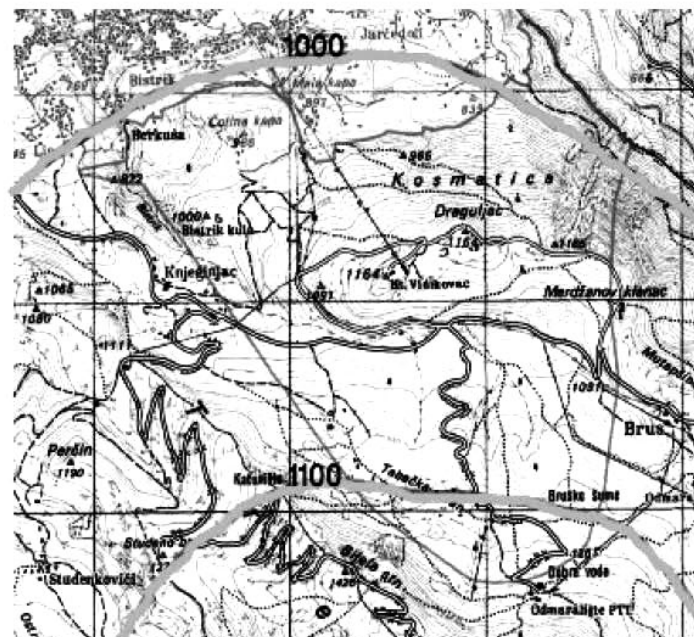
Slika 3. Karta klime posmatranog područja Trebevića

Srednja godišnja temperatura kreće od oko 8°C na 800 m (Mala Čolina kapa) nadmorske visine do 6°C na 1.300 metara nadmorske visine, dok je na području Vidikovca i Prvog šumara oko 7°C.

Slika 4 Karta izotermi posmatranog područja Trebevića

Slika 5 Karta izohijeta posmatranog područja Trebevića (l/m²)

Maksimalne ljetne temperature su umanjene u odnosu na navedeno u većem dijelu područja zahvaljujući šumskom pokrivaču, tako da ljeti imamo veoma ugodne temperature, što je veoma značajno sa stanovišta sporta i rekreacije, te pogodno za boravak astmatičara i bolesnika sa kardiovaskularnim smetnjama.

Najhladniji mjesec u godini je januar sa srednjom temperaturom oko -2,5 °C, a najtopliji juli sa srednjom temperaturom oko 16 °C. Sva tri zimska mjeseca imaju srednju temperaturu ispod nule, što je značajno sa stanovišta zimskih sportova i rekreacije. Mraz je moguć u svako doba godine, osim u sedmom mjesecu.

Godišnja suma padavina unutar prostora ZP "Trebević" iznosi 1.000 l/m², dok, idući prema višim oblastima, taj iznos prelazi 1.100 l/m². Broj dana sa padavinama većim od 1 l/m² iznosi oko trećine ukupnog broja u mjesecu, ali on je nešto manji ljeti i u jesen, a najveći je u maju.

Srednja relativna vlažnost zraka se kreće oko 82% i najmanja je u julu mjesecu (oko 78%), a najveća u zimskim mjesecima (oko 86%). Broj dana sa maglom je relativno mali za ovu nadmorsku visinu.

Srednji broj dana sa snijegom većim od 10 cm, godišnje iznosi oko 80 dana. Snijega nikako nema od juna do septembra, a u maju i oktobru je rijetka pojava (svakih četiri do pet godina). Procijenjena maksimalna visina snježnog pokrivača je preko jednog metra.

Srednja godišnja brzina vjetroznosi oko 3 m/s. Jaki vjetrovi pušu najčešće zimi i u proljeće, dok su u ostalo doba godine mogući, ali rjeđi. Brzina vjetra je puno manja na dijelovima terena prekrivenom šumskim pokrivačem.

2.3.3 Pejzaž

Prostor ZP "Trebević" odlikuje prisustvo različitih oblika pejzaža. Sveopće prisutni pejzaži su šumski pejzaži sa dominacijom crnogorične šume, dok su u manjoj mjeri zastupljeni pejzaži sa dominacijom stijena, te pejzaži sa dominacijom planinskih livada. Najatraktivniji pejzaži su stijenski pejzaži od kojih su unutar granica ZP "Trebević" zastupljeni na sjevernim

padinama, posebno u zoni Merdža- novog klanca. Zaštićeno područje Trebević je specifično područje gdje je interakcija ljudi i prirode tokom vremena proizvela površinu od različitih karaktera sa značajnim ekološkim, biološkim, kulturnim i scenskim vrijednostima i gdje je od vitalnog značaja njihova zaštita i održavanje. Od mnogo značajnih vrijednosti izdvojene su slijedeće: Bijele stijene, te Merdžanov klanac (Pitine stijene). Urbanizirani pejzaži sa pratećim objektima su uglavnom smješteni uz putne komunikacije i uglavnom su u ruševnom stanju (Vidikovac, Tabačka ravan). Postojeći aktivni objekti sa pratećim sadržajima su prilagođeni arhitekturi u prirodi i trenutno ih čine 4 objekta: Planinarski dom PD Trebević Sarajevo, Planinarski dom "kod Franje" na Tabačkoj ravni, dom HKD "Napredak" Sarajevo južno od Tabačke ravni, objekat uz okuku regionalne ceste Sarajevo-Jahorina, te objekat hotela "Pino" koji je ujedno smještajno i površinski najveći objekat unutar granica ZP "Trebević".

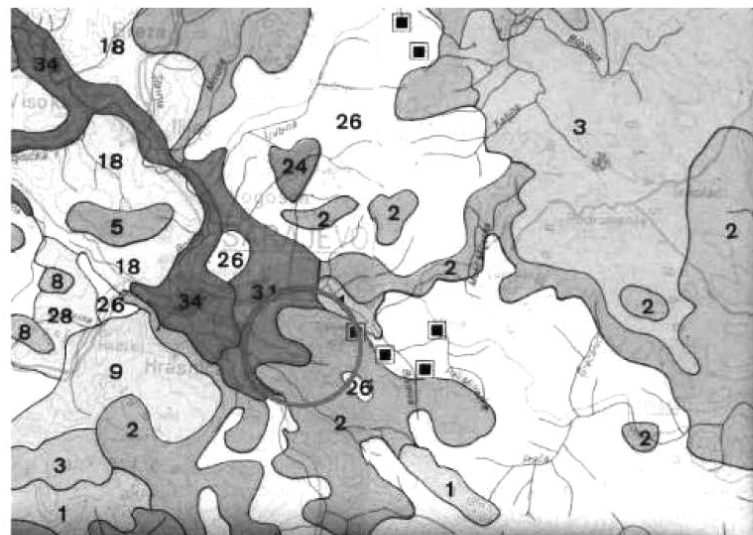
2.3.4 Zemljišni pokrov

Područje Trebevića i njegove okoline predstavlja mozaik različitih tipova tala. Uglavnom, javljaju se tla koja dominiraju na krečnjačkim i dolomitnim geološkim podlogama, ali se javljaju i tla nastala uticajem čovjeka. Sistematskim pošumljavanjem stvorili su se uslovi za nastanak slojevitijih tipova tala, zbog toga što šuma, svojim korijenskim dijelom, štiti tlo od ispiranja vodom i od uticaja vjetra. Prostor ZP "Trebević" odlikuju slijedeći tipovi tala:

AUTOMORFNA TLA

Nerazvijena tla (A) - C

Litosol- Litosol se nalazi uz sjeverne padine Trebevića gdje je nagib jako visok i gdje stjenovita podloga često izbija na površinu. Također, ovaj dio Trebevića karakteriše i pojava sipara koji nastaju radom biljaka koje prestano svojim korijenima lome i usitnjavaju geološku podlogu.

Legenda:

- 1 Litosol, kalkomelanosol i mozaik litosol – kalkomelanosol na krečnjacima i dolomitu
- 2 Kalkokambisol i mozaik kalkomelanosol – kalkokambisol na krečnjaku
- 31 Kompleks luvisol – pseudoglej na tercijernim sedimentima
- Brunipodzol i podzol

Slika 6 Pedološka karta područja Trebevića

Humusno - akumulativna tla A - C

Kalkomelanosol - Javlja se na sjevernim padinama Trebevića na nešto stabilnijim, ravnijim, područjima. Obično se javljaju u kombinaciji sa litosolom koji dominira kao mozaik litosol - kalkomelanosol.

Kambična tla A - (B) - C

Kalkokambisol - Ovaj tip tla se javlja ka južnijoj strani Trebevića na većim nadmorskim visinama i najzastupljeniji je tip tla na Trebeviću.

Aluvijalno - iluvijalna tla A - E - B - C

Luvisol - Ovaj tip tla dominira na zapadnim padinama Trebevića do 800 m.n.v. gdje se razvila šumska listopadna vegetacija.

Podzol - Podzol i bruni podzol se javljaju sporadično i to na prijelazu sa nerazvijenih tala na kambična tla.

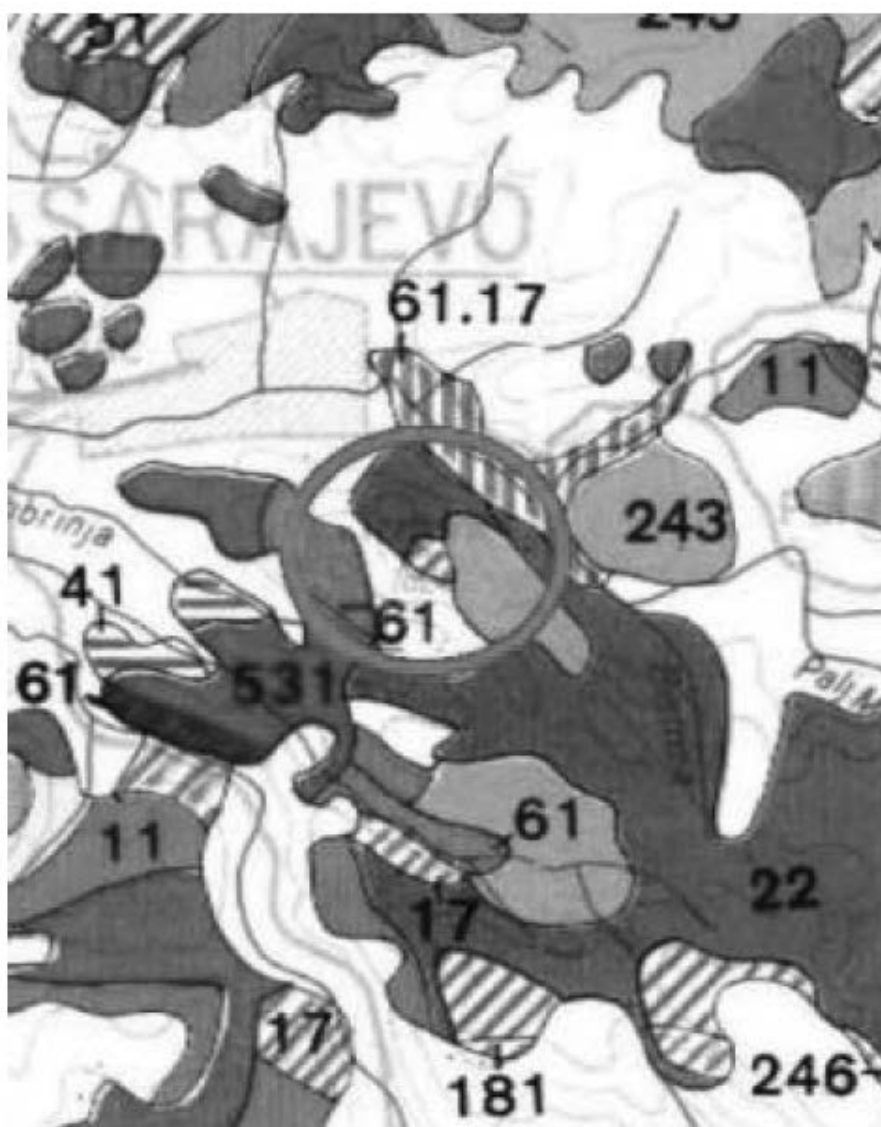
Bruni podzol - Vrlo je propusno tlo, rahlo, dobro aerirano i vrlo malog vodnog kapaciteta.

HIDROMORFNA TLA**Pseudoglejna tla A - Eg - Bg - C**

Pseudoglej - Ova tla prevladaju oko privremenih ili stalnih vodenih tokova koji svojim radom utiču na pojavu ovih tala. Vrlo brzo se natapa vodom ali se vrlo brzo i suši.

2.3.5 Staništa

Dominantna staništa na prostoru ZP "Trebević" su šumska staništa sa dominacijom crnogoričnih vrsta drveća.

Slika 7 Karte rasprostranjenja realne šumske vegetacije područja Trebevića

Unutar cjelokupnog prostora za valorizaciju javljaju se različite biljne zajednice, koje tvore različite biljne vrste. Na prostoru od 400,2 ha evidentirano je deset različitih ekosistema (vlastita istraživanja):

1. ekosistem borovih šuma na stijenama,
2. ekosistem bukovih šuma,
3. ekosistemi izdanačkih termofilnih šuma i šibljaka,
4. ekosistemi umjereno vlažnih do kserofilnih livada u fazi sukcesije,
5. ekosistemi stjenovitih podloga i siparišta sa pionirskom vegetacijom,
6. ekosistem šuma jele i smrče na dubokim tlama,
7. ekosistemi šuma jele i smrče na plitkim tlama,
8. ekosistemi ugaženih i devastiranih staništa,
9. ekosistemi zasada četinarara (crni bor),
10. ekosistemi zasada četinarara - jela, smrča.

2.3.6 Flora

Projektima vještačkog unosa dendroflora na prostor Trebevića znatno je izmijenjena njegova autohtona flora.

Današnji florni element kormofita unutar ZP "Trebević" odlikuje se u dominantnosti četinarskih vrsta, posebno dijelu od lokaliteta Vidikovac pa sve do lokacije Dobre vode. Izuzetno veliku brojnost doživljava vrsta *Picea abies* (L.) H. Karst. - smrča i *Abies alba* Mill. - jela koje tvore svoje šume sa dominantnom jelom na sjevernim i smrčom na južnim padinama prostora. Unutar navedenih šuma, na prostoru Tabačke ravni, evidentirane su sastojine endemične vrste *Picea omorika* (Pančić) Purk. - Pančićeva omorika. Na prostoru Tabačke ravni, uz sastojine Pančićeve omorike, evidentirana je jedna individua molike (*Pinus peuce Griseb.*) koja je u pomlađenom stadiju, a vjerovatno je na područje dospjela iz obližnjeg alpinetuma u kojem je uzgajana (Slika 10).

Slika 9 Sastojine vrste *Picea omorika* (Pančić) Purk. - Pančićeva omorika na prostoru Tabačke ravni

Posebno zanimljive vrste livadske autohtone flore Trebevića su: *Orchis morio* (L.) R. M. Bateman, Pridgeon & M. W. Chase - kačun, *Orchis mascula* (L.) - salep i *Viola tricolor* L. - ljubičica koji se, mada rijetko, mogu pronaći na preostalim livadama unutar ZP "Trebević".

Tokom istraživanja urađenih u sklopu izrade elaborata valorizacije prostora "Trebević" ukupno je evidentirano 99 biljnih vrsta od kojih jedna predstavlja endem, a jedna tercijarni relik. Pojedini autori, u svojim radovima spominju četiri rijetke, endemske i zaštićene vrste: *Acer hyrcanum* Fisch. et Mey - javor, *Dianthus petraeus* W. et Kit. - karanfilić, *Hieracium trebevicianum* Maly - runjikai *Vicia sarajevoensis* K. Maly - grahorica. Od rijetkih i ranjivih vrsta prostor ZP "Trebević"

Slika 10. *Pinus peuce Griseb.* - molika na prostoru Tabačke ravni

naseljavaju: *Populus tremula* L. Freynii - trepetljika i *Scabiosa leucophylla* Borb. - udovčica.

2.3.7 Fauna

Prostor ZP "Trebević" odlikuje prisustvo različitih oblika faune. Najvrijedniji oblici se nalaze na listi NATURA 2000 iz koje, na području ZP "Trebević" obitava sedam vrsta:

- *Ursus arctos* Linnaeus, 1758 - smeđi medvjed,
- *Canis lupus* Linnaeus, 1758 - vuk,
- *Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758 - tetrijeb,
- *Aquila chrysaetos* (Linnaeus, 1758) - suri orao,
- *Alectorix graeca* (Meisner, 1804) - jarebica kamenjarka,
- *Dendrocopos medius* (Linnaeus, 1758) - crvenoglavi djetlić,
- *Phalacrocorax carbo* (Linnaeus, 1758) - kormoran.

Navedene vrste su unutar prostora prisutne periodično, u fazi tranzita. Medvjed, vuk i tetrijeb se zadržavaju vrlo kratko u višim dijelovima područja.

Prostor naseljavaju i druge vrste iz slijedećih skupina:

Beskičmenjaci

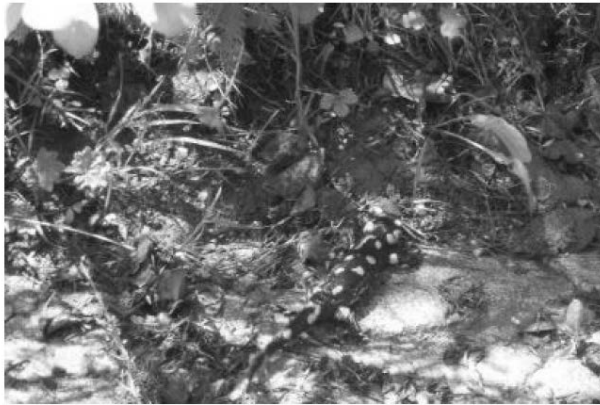
Na prostoru ZP "Trebević" izuzetno je razvijena fauna leptirova (kako dnevnih tako i noćnih) sa širokim aspektom vrsta koji se pojavljuju u svim dijelovima ZP "Trebević". Poznatiije vrste su: *Pieris brassicae* (Linnaeus, 1758) - kupusar, te vrste iz roda *Erebina* Dalman, 1816, *Mimas* Hübner, 1819 i *Acronicta* Ochseneimer, 1816. Razvijena je i populacija Coleoptera Linnaeus, 1758 - tvrdokrilci, koji se također nalaze na cijelom prostoru ZP "Trebević".

Dominantne vrste iz reda Coleoptera pripadaju porodici Cetoniinae Leach, 1815 sa brojnijom vrstom *Cetonia aurata* (Linnaeus, 1758) - bubazlata i porodici Scarabeidae Latreille, 1802. Od populacija stjenica (Hemiptera Linnaeus, 1758) brojne su individue iz porodice Reduviidae Latreille, 1807 sa rodnom *Rhinocoris* Hahn, 1834 sa brojnom vrstom *Rhinocoris iracundus* (Poda 1761) - buba ubica. Brojna je i populacija tzv. gazivodnih stjenica iz porodice Gerridae Leach, 1815 koje su evidentirane na vodotocima Trebevića (Ravne), te na brojnim lokvama unutar ZP "Trebević".

Vodozemci

Fauna vodozemaca je veoma slabo istražena, mada prostor ZP "Trebević" pruža izuzetne mogućnosti za ovakva istraživanja. Prisutnost velikog broja vodotoka i gusta šuma koja se pruža većim dijelom prostora za valorizaciju i koja je sposobna zadržati vlagu i u najsušnijim periodima godine, pruža idealne uslove za naseljavanje velikog broja vrsta vodozemaca.

Slika 11. *Salamandra atra* (Linnaeus, 1758) – pjegavi daždevnjak

Vrste vodozemaca se mogu detektovati uz vodotoke Mali studenac i Dobra voda, ali i uz mnogobrojne druge vodotoke na potezu od Dobre vode prema lokalitetu Ravne i na potezu od Bijele stijene prema lokalitetu Ravne. Posebno zanimljiv dio nalazi se na potezu Tabačka ravan - Dobra voda gdje se nalazi veoma gusta šuma smrčice i jele kroz koju se probija velik broj vodotoka. Ovo područje naseljava vrsta *Salamandra atra* (Linnaeus, 1758) - pjegavi daždevnjak (Slika 11). Ovaj daždevnjak vezan je uz ekosisteme acidofilnih šuma smrčice od brdskog do planinskog pojasa (NATURA kod 9410) ali se može naći i u borovim šumama na lokaciji Draguljac.

Gmizavci

Prostor ZP "Trebević" odlikuje pojava mnogih vrsta gmazova. Od guštera na području Trebevića su primijećeni: zelembač *Lacerta viridis* (Laurenti, 1768) zaštićen Bernskom konvencijom (Apendix II) i zidni (stjenski) gušter *Lacerta muralis* Laurenti, 1768 čija je populacija posebno razvijena na stjenovitim i siparskim staništima. Od zmija brojna je populacija poskoka - *Vipera ammodytes* Linnaeus, 1758. također, zaštićena Bernskom konvencijom (Apendix II) (3), koja je posebno razvijena u stjenovitim predjelima i na siparima.

Slika 12. Različite forme vrste *Vipera ammodytes* Linnaeus, 1758 – poskok na području Trebevića

Ptice

Prostor Trebevića je izuzetno bogato ptičjim svijetom. Gusta, mješovita, šuma ali i različitost ekosistema koji se mogu naći na Trebeviću pogoduju pticama koje se vole gnijezditi na različitim mjestima (livade, kamenjari, stijene, crnogorične, bjelogorične, mješovite šume i dr.). Dostupnost vode i hrane čini ovaj prostor idealnim za naseljavanje brojnih vrsta ptica. Prostor naseljava 26 vrsta ptica, od kojih je značajno pet vrsta, koje se slijedeće nalaze na spisku NATURA 2000 (DL 5):

- *Aquila chrysaetos* (Linnaeus, 1758) - suri orao (gnijezdi se na Trebeviću) (NATURA 2000 KOD A091),
- *Alectoris graeca* (Meisner, 1804) - jarebica kamenjarka (NATURA 2000 KOD A412),
- *Dendrocopos medius* (Linnaeus, 1758) - crvenoglavi djetlić (NATURA 2000 KOD A238),
- *Phalacrocorax carbo* (Linnaeus, 1758) - kormoran (NATURA 2000 KOD A391),
- *Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758 - tetrijeb (NATURA 2000 KOD A108).

Zbog blizine urbanog prostora Grada Sarajeva na prostoru ZP "Trebević" mogu se naći i ptičje vrste neposredno vezane za čovjeka npr: *Pica pica* (Linnaeus, 1758) - svraka, *Passer domesticus* (Linnaeus, 1758) - vrabac, *Corvus cornix* Linnaeus, 1758 - siva vrana, *Corvus corax* Linnaeus, 1758 - gavran koji se i gnijezdi na stjenovitim predjelima Trebevića, te brojne vrste "sitnijih", parkovskih vrsta.

Sisari

Prostor ZP "Trebević" naseljavaju različite vrste krupnijih i sitnijih vrsta sisara. Od sitnijih sisara prostor naseljavaju *Mus musculus* Linnaeus, 1758 - domaći miš, vezan pretežno uz ljudska naselja, šumska područja naseljava vrsta *Apodemus sylvaticus* (Linnaeus, 1758) - šumski miš, vrsta *Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758 - vjeverica, te *Glis glis* (Linnaeus, 1766) - puh, *Erinaceus concolor* Martin, 1837 - bjeloprsi jež, a dosta je razvijena i populacija zečeva *Lepus europaeus* Pallas, 1778. Od ostalih sisarskih vrsta prostor naseljavaju: *Felis silvestris* Schreber, 1777 - divlja mačka, *Vulpes vulpes* (Linnaeus, 1758) - lisica, *Canis lupus* Linnaeus, 1758 (NATURA 2000 KOD 1352) - vuk, *Capreolus capreolus* (Linnaeus, 1758) - srna a u prostor povremeno zalazi i *Ursus arctos bosniensis* Bolkay, 1925 (NATURA 2000 KOD 1354) - medvjed, *Meles meles* (Linnaeus, 1758) - jazavac, te *Sus scrofa reiseri* Bolkay, 1925. - divlja svinja. Od svih sisarskih vrsta, posebnu pažnju zavrjeđuje vrsta *Dinaromys bogdanovi* (Martino, 1922) - dinarska voluharica.

Slika 13 Dinarska voluharica (*Dinaromys bogdanovi* (Martino, 1922)), na Trebeviću¹

¹ Preuzeto iz projekta: "Population Density and Spatial Distribution Research of the Endangered Species Martinos Snow Vole for the Creation of a New Conservation Strategy The Rufford foundation. http://www.rufford.org/projects/admir_alad%C5%BEuz.

2.4 Hidrografske i hidrogeološke karakteristike

Razmatrani prostor odlikuje prisustvo većeg broja manjih vodotoka. Na južnim dijelovima područja javljaju se brojna izvorišta koja čine mrežu potoka koji na prostoru Ravni čine Bistrički potok. Bistrički potok, potom, gradi korito koje prolazi kroz netaknutu šumu jele i smrče, te uz brojne slapove daje jedinstven, gotovo idiličan, draž Zaštićenom pejzažu.

Glavna izvorišta na području su Dobra voda i Mali studenac. Mreža potoka sa izvorišta Dobra voda se slijeva niz sjeverne padine Trebevića prolazeći kroz gustu šumu i ispreplićući se sa planinskim putevima i šetnicama stvarajući ugodaj zadovoljstva. Potok Mali studenac izvire na Tabačkoj ravni i slijeva se niz padine Trebevića prema Bistričkom potoku.

Izvorište Mali studenac je kaptirano i služi za vodosnabdijevanje planinarskog doma HKD "Napredak". Na potezu od lokaliteta Ravne, idući asfaltiranim putem prema Dobra vodi, može se naći veliki broj manjih vodotoka koji, ili izvire na tom potezu ili se slijevaju sa prostora Dobre vode. Mreža površinskih vodotoka je gusta i neravnomjerna sa čestim neuređenim koritima, te je manji broj potoka, uslijed ratnih dejstava i rada mašinerije, skrenuta sa svog originalnog toka i sada teče preko ili uz rub asfaltne komunikacije od Ravne prema Dobra vodi.

Kaptaže na vodotoku Mali studenac i Dobra voda služe planinarima kao odmorišna mjesta i nalaze se na planinarskim trasama od lokaliteta Ravne do lokaliteta Dobra voda.

2.5 Stanovništvo i kulturna baština

ZP "Trebević" sa sjeverne strane graniči sa urbanim područjem Općine Stari Grad (Federacija BiH), dok sa ostalih strane graniči sa entitetom Republika Srpska. Veće naseljeno područje jeste urbano područje Općine Stari Grad Sarajevo sa kojim područje graniči sa sjeverne strane, dok se sa zapadne, južne i istočne strane prostora za valorizaciju ne izdvajaju veće naseljene cjeline. Kontaktno urbano područje na sjevernoj strani čine stara naselja Sarajeva: Jarčedoli, Hrid, Bistrik, Berkuša, Mahmutovac i Džeka, na zapadnoj Knjeginjac, a na istočnoj Brus.

Unutar ZP "Trebević" ne postoje stalna naselja. Nekada je postojalo nekoliko objekata na prostoru Tabačke ravni i Čoline kape koji su danas razrušeni, te nije poznato da li je isto služilo kao stalno ili vikend naselje. Unutar prostora postoje samo turistički objekti i infrastruktura.

Objekti od kulturološke vrijednosti unutar ZP "Trebević" su:

- Tvrđava Bistrik kula (opservatorija),
- Ostaci tvrđave Draguljac,
- Objekti austougarskog vodovoda Bistrica-Hrid

Slika 14 Ostaci opservatorije Bistrik kula

Slika 15 Ostaci na lokalitetu Draguljac

Od posebnog značaja za kulturnu baštinu jeste i obilježavanje vatrene tačke iz perioda opsade grada. Značaj vatrene linije unutar prostora za valorizaciju ogleda se u tome što su na tom bojištu vođene veće bitke kao npr.:

- Bitka za Vidikovac, 30.05.1993,

- Bitka za Bistrik kulu,
- Bitka na padinama Trebevića 29.05.1993.

Jedan od važnijih segmenata unutar prostora koji se može svrstati u objekte od kulturno-historijskog značaja jeste i bob i sankaska staza. Bob i sankaska staza koja ima dokumentarno-historijsku, tehnološku, graditeljsku vrijednost i predstavlja značajan segment prostornog identiteta Sarajeva. Od velikog je značaja njeno očuvanje, rekonstrukcija i vraćanje u prvobitnu namjenu. Prethodno navedeno bi trebalo pratiti i njeno aktiviranje za druge vrste sadržaja koje bi omogućile upotrebu staze tokom cijele godine, čime bi se omogućilo održivo korištenje ekonomskih i svih drugih potencijala staze, a što bi u konačnici značilo na pravi način očuvanje ovog kulturnog dobra.

Treba napomenuti, da ove aktivnosti nisu u nadležnosti KJUZZPPKS, te je zbog toga neophodno u saradnji sa drugim subjektima raditi na održavanju staze na identičan način kao što je slučaj i sa očuvanjem i održavanjem drugih kulturno-historijskih objekata unutar ostalih zaštićenih područja.

Inače, preduzimanje mjera zaštite, konzervacija i restauracija ovih objekata je u nadležnosti Kantonalnog Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, koji će za potrebe izrade Prostornog plana područja posebnog obilježja ZP "Trebević" uraditi Elaborat "Zaštite kulturno-historijskog naslijeđa u obuhvatu ZP "Trebević". Pomenutim Elaboratom utvrdit će se stanj, valorizacija, dati prijedlog mjera zaštite, uređenja i načina korištenja evidentiranih dobara kulturno-historijskog naslijeđa.

Lokalitet Trebevića bio je jedna od linija opsade grada, mjesto odakle je grad svakodnevno razaran, a građani ubijani, zbog čega pojedine vatrene tačke imaju dokumentarno-historijski značaj koji svjedoči o vremenu opsade Sarajeva, te imaju važnu ulogu u kolektivnoj kulturi sjećanja. U budućnosti bi trebalo definisati sve vatrene tačke kroz primjenu metodologije istraživačkog rada od strane relevantnih eksperata.

2.6 Trenutni razvoj dopuštenih djelatnosti unutar područja

Proglašavanjem ZP "Trebević" i njegovim stavljanjem pod upravljanje KJUZZPPKS broj posjetitelja unutar ZP "Trebević" se naglo povećao. Posebno veći broj posjetitelja javlja se vikendom kada veliki broj izletnika iz Sarajeva odlazi na ovu planinu. Također, značajan je broj i planinara, ali je njihov tačan broj još uvijek nepoznat zbog nepostojanja sistema utvrđivanja broja posjetitelja od strane KJUZZPPKS.

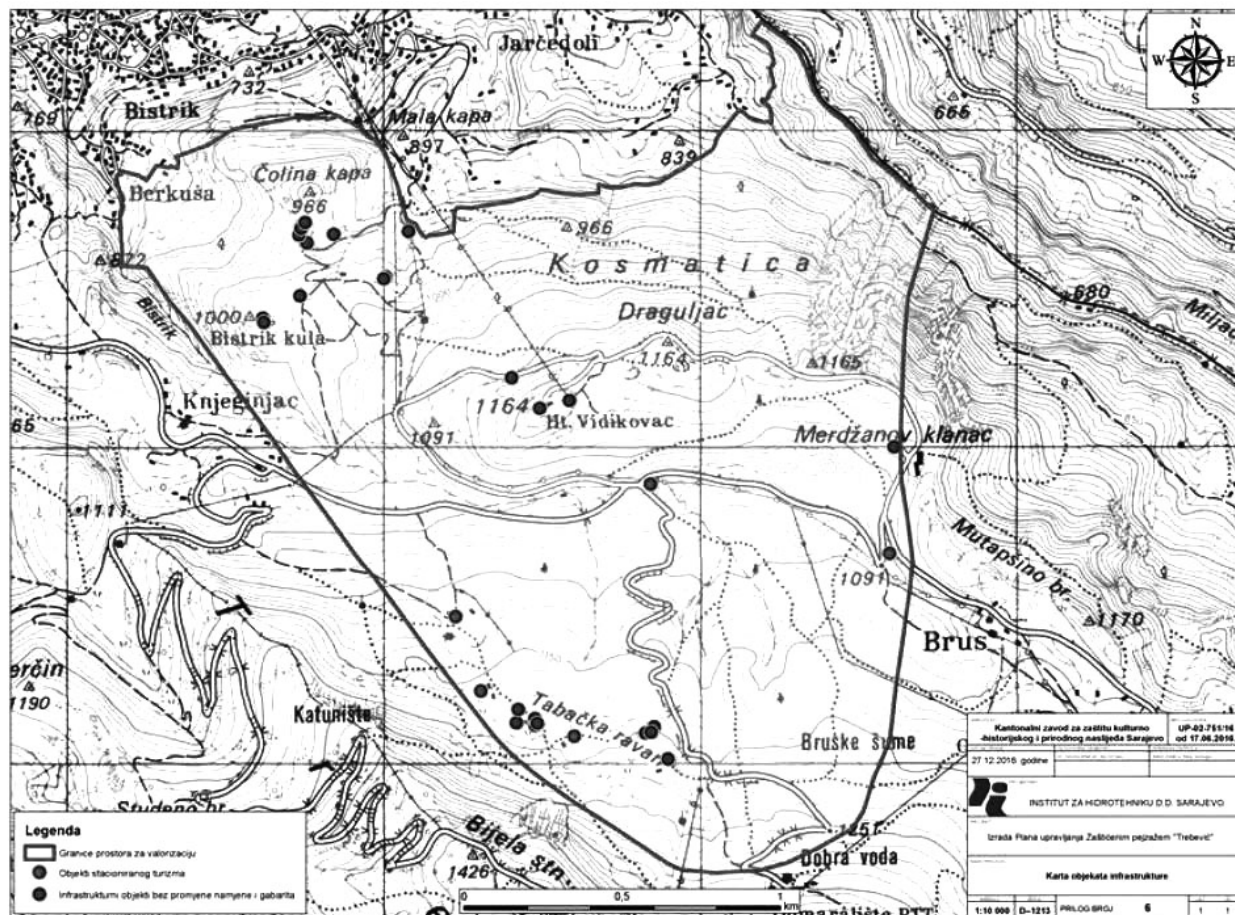
Kroz prostor ZP "Trebević" postoje dvije planinarske transferzale koje vode do vrha Trebevića. Za rekreativne aktivnosti posebno su značajni šumski kompleksi, koji predstavljaju kategoriju specijalizovanih prostora, planiranih za takmičarske sportove koji imaju gradski, regionalni i međunarodni karakter. Od sportskih i drugih rekreativnih aktivnosti koji se mogu aktivno obavljati na Trebeviću su:

- Planinarenje,
- Paraglajding,
- Brdski biciklizam (mtb) i drugi vidovi rekreacije u prirodi.

Na Trebeviću postoji biciklistička staza za brdski biciklizam (mtb-mountain bike). Postoji jedna staza od vrha Trebevića, koja ide preko Tabačke ravni do hotela "pino", ali u većoj mjeri sve su uređene i na njima se odvijaju takmičenja, te redovni spustevi biciklista.

Objekat dolazne stanica žičare na Vidikovcu trenutno nije u funkciji, ali se pristupilo njegovoj izgradnji. Očekuje se da će, zbog drugačijih tehničkih rješenja koja zahtjeva savremena žičara objekat pretrpiti određene izmjene u svojim gabaritima, dok bi se sa aspekta očuvanja prostora, prilikom obnove objekta restorana Vidikovac, trebali poštovati prijašnji gabariti i namjena objekta.

Slika 16. Karta namjene objekata unutar ZP „Trebević“

Prema istraživanju dosadašnjeg prihvatljivog smještajnog kapaciteta unutar, te u blizini područja (Brus) zaključak je da se isti u prostoru ne bi trebali povećavati. Trenutno su aktivni smještajni kapaciteti u Hotelu Pino i Napredkovom domu, te planinarskim domovima kod Franje i PD Trebević Sarajevo. Pored toga, trenutno nisu u funkciji smještajni kapaciteti u objektu Greenways. Kod uspostavljanje istih budući vlasnici bi se trebali pridržavati smjernica datih u ovom Planu upravljanja, te ne povećavati smještajne kapacitete niti gabarite istih sa aspekta zaštite i očuvanja prostora od daljnje destrukcije.

Sa aspekta ugostiteljske ponude, dovoljena je obnova restorana na Vidikovcu, te drugih ruševnih objekata koji su identifikovani u toku valorizacije ovog prostora i navedeni u Stručnom obrazloženju (objekat na Apelovoj cesti prema Brusu, objekti na Čolinoj kapi). Svi ovi objekti bi se trebali obnoviti na način da se njihovi gabariti ne povećavaju (proširivaju) i time narušavaju postojeći pejzaž i estetiku Trebevića, što nije slučaj sa objektom dolazne stanice žičare čiji će se gabariti, zbog tehničkih rješenja povećati.

3. Postojeća infrastruktura područja i prihvatni kapaciteti

3.1.1 Turistički kapaciteti

Trenutno, unutar ZP "Trebević" postoji nekoliko objekata čija je osnovna namjena turizam. Od ovih objekata izdvajaju se hotel Pino sa 22 sobe i 2 apartmana, Napredkov dom na Trebeviću sa 12 soba i 3 apartmana, objekat Greenways koji nije u funkciji, Franjin dom na Tabackoj ravni, te planinarski dom PD Trebević Sarajevo više Tabacke ravni. Planinarski dom PD

Trebević mora proći proces legalizacije bez prava na daljnje širenje kapaciteta.

Slika 17 Hotel Pino

Slika 18 Napredkov dom

Za postojeće ostatke olimpijskih borilišta (bob staza), te ostatke kulturno-historijskog naslijeđa (Bistrik kula-opservatorija) neophodno je u narednom periodu izvršiti njihovu rekonstrukciju, te ih staviti u njihovu raniju funkciju.

3.1.2 Vodovod i kanalizacija

Prostor ZP "Trebević" nije pokriven javnom vodovodnom i kanalizacionom mrežom. Jedino se veći javni vodovod pruža od rezervoara Brus preko lokaliteta Ravne do Hrida. Pomenuti vodovod, koji postoji još od Austro-Ugarskog vremena, služio je za napajanje doma "Prvi šumar" na Ravnama, više javnih česmi i prve hidrocentrale na Dudinom Hridu. Unutar razmatranog prostora napravljene su dvije rasteretne komore koje su i danas u funkciji. Javnom vodovodnom mrežom i rezervoarom Brus koji

se nalaze na području RS-a upravlja Javno komunalno preduzeće "Vodovod i kanalizacija", a.d. Pale (JKPViK Pale). Voda u ovaj sistem dolazi iz Jahorinskih vrela koja imaju izuzetno dobre kvantitativno-kvalitativne karakteristike.

Po osnovu međusobnog ugovora, Kantonalno javno komunalno preduzeće "Vodovod i kanalizacija" (JKP ViK) kupuje vodu od JKPViK Pale, koju distribuira putem javne mreže stanovništvu KS (na području zone snabdijevanja rezervoara Brus) unutar područja ZP Trebević. Na teritoriji Kantona Sarajevo smješten je šaht u kome se vrši mjerenje količine vode koja se kupuju od JKPViK Pale, te nadalje distribuira javnim sistemom KJKPViK-a.

Dugoročno opredjeljenje KJKP "ViK" d.o.o. Sarajevo je, da koristi vodu sa Jahorinskih vrela za pokrivanje potreba za vodom postojećih domaćinstava kako onih unutar područja (Čolina kapa, Tabačka ravan) tako i onih izvan njega, te turističkih kapaciteta unutar ZP Trebević, gdje postoje tehnički uslovi i javna vodovodna mreža kojom oni upravljaju.

Na lokalitetu Mali studenac i Tabačka ravan postoji manji lokalni vodovod, koji služi isključivo za vodosnabdijevanje doma HKD "Napredak" Sarajevo.¹

Hotel Pino Nature je priključen direktno na javnu vodovodnu mrežu kojom upravlja JKPViK Pale po osnovu saglasnosti i ugovora između ova dva pravna subjekta. Hotel na ovaj način vrši snabdijevanje vodom za piće i za bazen koji se nalazi u objektu.

Treba naglasiti, da se područje susreće sa nestašicom vode i da bi eventualna izgradnja većih razmjera (turizam, proširenje ugostiteljsko-smještajnih kapaciteta unutar prostora), moglo prouzrokovati veliko opterećenje za postojeće izvore vode. Svaka izgradnja novog objekta izaziva potrebu za njegovom priključenju na vodovodnu mrežu, te obimnije radove za dopremanje vode od njenog izvora do mjesta potrošnje. Povećanje potrošnje vode posljedično dovodi i do značajnog opterećenja za postojeće izvore vode i povećanje opterećenja po okoliš u vidu odlaganja otpadnih voda. Količina otpadnih voda unutar prostora, u slučaju proširenja turističkih kapaciteta bi bila u tolikoj mjeri velika, da se i sa kvalitetnim prečišćavanjem ne bi moglo garantovati održavanje i daljnja zaštita prirodnih vrijednosti, kao ni sigurnost građana koji žive na nižim nadmorskim visinama i nisu u granicama obuhvata ZP "Trebević". Jedino rješenje u slučaju proširenja kapaciteta bila bi izgradnja kanalizacijskog sistema i njegovo priključivanje na sistem grada Sarajeva što je samo po sebi velika investicija, koja bi sa druge strane zahtijevala i značajne građevinske radove unutar prostora, a što bi zasigurno dovelo do narušavanja biodiverziteta i staništa čija je zaštita i primarni cilj uspostave područja.

Najveći turistički objekat Pino Nature ima svoj separatan sistem kanalizacije. Vodni akti za tretman i ispuštanje svih otpadnih voda iz objekta još uvijek nisu ishodovani. Prikupljene tehnološke otpadne vode iz restorana se tretiraju preko separatora ulja i masti, nakon čega se odvođe u trokomornu septičku jamu. Prikupljene sanitarno-fekalne otpadne vode iz objekta se odvođe u istu septičku jamu.

Napredkov dom, Greenways, Franjin dom te planinarski dom PD Trebević Sarajevo imaju svoje kanalizacione mreže i septičke jame, ali nitko od njih nema ishodovane važeće vodne akte za tretman i ispuštanje prečišćenih otpadnih voda, u skladu sa važećim zakonima.

Unutar ZP Trebević ne postoji javna česma i javni toalet. Imajući u vidu prethodno navedeno, te činjenicu da pomenuto područje posjećuje veliki broj turista, posebno u danima vikenda, a da se očekuje dodatni pritisak izgradnjom žičare, Ministarstvo je obezbijedito sredstva za realizaciju aktivnosti na izgradnji i uspostavljanju javne česme i toaleta, te je u toku izrada idejnog projekta (rješenja). Realizacijom ove aktivnosti značajno će se riješiti objektivno veliki problem onečišćenja prostora ljudskim

djelovanjem, koji nastaje uslijed nedostatka objekata ovakvog tipa.

3.1.3 Stanje i pritisci na vodne resurse

Razmatrani prostor obiluje pojavom stalnih ili privremenih izvorišta. Većina izvorišta su manjeg kapaciteta od kojih nastaju manji planinski potoci koji međusobnim spajanjem čine Bistrički potok. Sa aspekta očuvanja biodiverziteta prostora, te vrlo male izdašnosti navedenih izvorišta, ista se ne bi trebala zahvaćati niti njihova voda odvoditi sa lokaliteta izvorišta. Unutar prostora već postoji vodovod Bistrica - Hrid koji se može iskoristiti za vodosnabdijevanje objekata u prostoru. Također, sa aspekta zaštite prostora i očuvanja biodiverziteta zabranjuje se iskorištavanje svih vodotoka unutar prostora te bilo kakvo izvođenje radova u koritima vodotoka, osim rekonstrukcije postojeće kaptaze Mali Studenac. Do danas ne postoje podaci o kvalitetu površinskih i podzemnih voda unutar područja ZP "Trebević".

Nekontrolisano ispuštanje otpadnih voda iz postojećih septičkih jama (uslijed njihove nepropusnosti, nefunkcionalnosti ili neredovnog čišćenja) predstavlja jedan od ključnih pritisaka na vodne resurse i okoliš. Također, zbog nepostojanja javnog toaleta u području ZP Trebević, posjetitelji i turisti predstavljaju određeni pritisak na vode i okoliš. U tom kontekstu, pokrenute su aktivnosti na uspostavi javnog toaleta koga, kao što je ranije navedeno, nije ni bilo unutar zaštićenog prostora.

Dugoročno, izgradnja javnog separatnog kanalizacionog sistema i postepeno priključenje svih nekadašnjih objekata stanovanja i turističkih objekata na isti trebalo bi spriječiti pritiske na vodne resurse i okoliš uslijed nekontrolisanog ispuštanja otpadnih voda. Tamo gdje tehnički nije moguće izvesti javnu kanalizacionu mrežu, neophodno je ispitati vodonepropusnost i funkcionalnost postojećih septičkih jama, te uspostaviti sistem redovnog čišćenja i održavanja istih u skladu sa važećim zakonima iz ove oblasti. Nove septičke jame moraju biti izvedene u skladu sa tehničkim propisima i standardima, a vlasnici istih (kao i postojećih) trebaju potpisati ugovore sa ovlaštenim operaterima za zbrinjavanje ove vrste otpada, te monitoring ispusta iz istih ukoliko postoje. Katastar, odnosno sistem registrovanja, praćenja i kontrole funkcionalnosti svih septičkih jama u ZP Trebević treba biti uspostavljen od strane KJUzZPPKS, koja će pratiti stanje na terenu.

S obzirom na postojeći broj objekata, te mali broj onih kojima je dozvoljena rekonstrukcija u postojećim gabaritima, nije potrebno graditi cjelovit separatan kanalizacioni sistem, koji bi s jedne strane bio ekonomski neisplativ, a s druge značajnije strane, izgradnja ovakvog sistema zahtijevala bi obilnije građevinske radove u vidu iskopavanja većih površina, a što bi se negativno odrazilo na biodiverzitet te izgled ZP "Trebević".

Za asfaltirane parking prostore za motorna vozila potrebno je obezbijediti infrastrukturu za prikupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda sa istih, te ispuštanje prečišćenih otpadnih voda. Vlasnici ili upravitelji istih moraju ishodovati vodne akte za ovu svrhu, te u skladu sa zahtjevima iz istih izvesti ove sisteme odvodnje.

Svi turistički objekti unutar ZP "Trebević" trebaju ishodovati vodne akte za korištenje voda, prikupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda, te ispuštanje prečišćenih otpadnih voda u skladu sa važećim zakonima i pravilnicima u FBiH, odnosno KS.

Uvjete korištenja prostora, kao i urbanističko-tehničke uslove za postojeće i planirane sadržaje potrebno je definisati u skladu sa mjerama zaštite za ZP "Trebević".

3.2 Sigurnost posjetitelja unutar područja

Trenutno, unutar ZP "Trebević" postoji ograničeno funkcioniranje nadzorničke službe koja pruža informacije posjetiteljima. Pojedini dijelovi područja još uvijek predstavljaju opasnost sa aspekta miniranosti, te bi se isti trebali i jasno označiti. To su područja koja nisu frekventna i na kojima se ne dešava tranzit

¹ Podaci o vodosnabdijevanju objekata Franjin dom i planinarski dom PD Trebević nisu bili dostupni tokom izrade Plana.

posjetitelja, a radi se o području istočne Kosmatice koja je pod gustom šumom, te područje Merdžanovog klanca koji je neprohodan zbog prisustva sipara. U budućem, ovom problemu se treba posvetiti posebna pažnja te raditi na obezbijedenju sredstava za projekte deminiranja sumnjivih lokaliteta. Sva sumnjiva područja unutar ZP Trebević koja mogu na neki način predstavljati opasnost po posjetitelje se moraju u saradnji sa BHMAC-om adekvatno označiti sa jasnim znakovima upozorenja i znakovima opasnosti.

Neophodna je i saradnja KJUzZPPKS kao upravitelja sa nadležnom policijom upravom kako bi posjetiteljima poboljšala sigurnost u prometu, jer su vrlo česte pojave napada na izletnike koje rezultiraju otuđenjem njihove imovine (motornih vozila). Također, za potrebe parkiranja motornih vozila upravljač bi trebao nadzirati parking prostor pomoću kućica za čuvanje i naplate parkinga.

3.3 Smjernice za izgled objekata unutar područja

Budući izgled objekata unutar ZP "Trebević" bi trebao biti prilagođen prirodi i vizuelnom doživljaju posjetitelja. Objekti trebaju biti izgrađeni na mjestima nekadašnjih objekata u identičnim gabaritima. Izuzetak od ovog, predstavlja objekat dolazne stanice buduće žičare koji, zbog drugačijih tehničkih rješenja koja je zahtjevala savremena žičara, iziskuje proširenje ranijih gabarita. Svi objekti namijenjeni za rekonstrukciju bi trebali koristiti građevinske materijale koji im omogućavaju bolje uklapanje u prostor, ne narušavajući izgled ZP "Trebević" niti njegov pejzaž (npr. kamen, drvo i sl.). Na objektima nekadašnjeg individualnog stanovanja na Čolinoj kapi i Tabačkoj ravni bi trebalo izvršiti (dozvoliti) rekonstrukciju, dok se u ostalim, prvenstveno ugostiteljskim objektima, dozvoljava modernizacija, ali isključivo u identičnim gabaritima i bez promjene namjene objekta.

Zbog razvoja prostora i potrebe da isti primi posjetitelje i istraživače za potrebe funkcionisanja KJUzZPPKS unutar prostora ZP Trebević dozvoljava se gradnja pojedinačnih objekata za njihovu upotrebu kao što su:

- Informacijske kućice (info pultovi),
- Objekti u botaničkoj bašti,
- Javni toaleti,
- Drugi objekti za potrebe rada KJUzZPPKS i za potrebe istraživanja područja.

Svi navedeni objekti ne bi trebali ozbiljnije narušavati izgled niti pejzaž zaštićenog područja Trebević.

3.4 Upravljanje pojedinim vrijednostima područja

Unutar ZP "Trebević" ne postoje odvojene pojedinačne vrijednosti (npr. pojedinačni spomenici prirode). Kao pojedinačne vrijednosti mogu se posmatrati određeni objekti (ili zone zaštite), pojedini važni ekosistemi (staništa) i vrste. Trenutno su na snazi Privremene upravljačke smjernice do donošenja Plana upravljanja i iste definišu mjere zaštite i dozvoljene aktivnosti unutar prostora ZP Trebević kojima je definisano privremeno upravljanje kako cijelim područjem, tako i njegovim pojedinačnim vrijednostima.

3.5 Trenutno praćenje stanja područja i njegovih vrijednosti

Praćenje stanja područja i njegovih vrijednosti nije na zavidnom nivou. U toku su aktivnosti na vršenju monitoringa zdravstvenog stanja šuma i inventura šuma. Razlozi za nepotpun monitoring mogu se naći u sljedećem:

- i. Nedavno uspostavljeno područje - treba prvo napraviti detaljnu inventarizaciju;
- ii. Nedovoljan broj ljudi u nadzoru i stručnim službama, koji bi mogli provoditi monitoring.

Ovaj Plan upravljanja predviđa implementaciju inventarizacije i u okviru iste i pripremu plana monitoringa, zajedno sa edukacijom zaposlenih za implementaciju monitoringa.

3.6 Povezivanje područja sa susjednim područjima

Svako zaštićeno područje bi trebalo osigurati dobru povezanost i komunikaciju sa svojim susjedstvom, te sa drugim zaštićenim područjima u okolini i šire. Povezivanje prostora znači njegovo umrežavanje i razvoj otvorene komunikacije sa svim strana koje mogu na bilo koji način djelovati (pozitivno ili negativno) na prostor unutar područja, sa aspekta zagađenja okoliša, razvoja infrastrukture, razmjene (dijeljenja) posjetitelja, zajedničke promocije (npr. realizacija zajedničkih projekata koji za cilj imaju trajni razvoj prostora kao eko-turizam i sl.), te kreiranja budućih planova razvoja koje su korisne kako za samo zaštićeno područje tako i za njegovu okolinu.

ZP "Trebević" bi se, zbog svog daljnijeg razvoja trebao povezati sa svim susjednim područjima, prije svega sa područjima iz entiteta Republika Srpska, odnosno sa teritorije Općine Istočni Stari Grad. Uska povezanost se očekuje i sa urbanim dijelom Grada Sarajeva, nevladinim sektorom, Općinom Stari Grad Sarajevo, te drugim zainteresiranim stranama. Osnovni cilj povezanosti je promocija područja i povezivanje turističkih usluga koje pruža Grad Sarajevo, turistička zajednica KS, turistička zajednica RS, te općina Istočni Stari Grad Sarajevo. Neophodnost povezivanja područja sa područjima na prostoru Općine Istočni Stari Grad, te Grada Sarajeva je evidentna s obzirom na postojeću infrastrukturu područja, budućim planiranjem unutar područja, te mogućim pritiscima koji se potencijalno očekuju na zaštićeno područje iz pravca Brusa, te sa lokaliteta Dobre vode. Bliska saradnja Uprave KJUzZPPKS, te Općine Stari Grad Sarajevo, Ministarstva prostornog uređenja, građenja i zaštite okoline i Grada Sarajeva sa Općinom Istočni Stari Grad je osnovni preduvjet u sprječavanju pojave pritiska na prostor, te planiranja budućeg zajedničke saradnje u promociji istog.

4. GLAVNI CILJ; TEME I POSEBNI CILJEVI UPRAVLJANJA

Budući koncept zaštite prostora ZP "Trebević" se može svrstati u 3 osnovne grupe ciljeva i to:

- 1) Zaštita;
- 2) Razvoj;
- 3) Edukacija, interpretacija i promocija.

4.1 Ciljevi zaštite

Pod ciljevima zaštite podrazumijevaju se ciljevi zaštite različitih vrijednosti koje odlikuju područje i koje su specifične za isti. Odlika svakog ZP jesu njegova staništa, vrste, te kulturno-historijske i geološke vrijednosti. Stoga, unutar prostora ZP "Trebević" možemo prepoznati tri osnovna cilja i to:

- Zaštićena i očuvana staništa;
- Zaštićene i očuvane vrste;
- Zaštita i očuvanje kulturno-historijske i geološke baštine.

Treba naglasiti da, postojeća infrastruktura unutar područja ne omogućava kvalitetan pristup lokacijama u svrhu razvoja masovnog turizma. Uz to, sadašnje trase puteva su i najposjećenija lokacija izletnika na Trebeviću što ne ide u prilog vršenju rekonstrukcija niti eventualnom proširenju saobraćajnica za velike autobuse, vozila opskrbe i sl. Za razvoj masovnog turizma, što nije cilj razvoja područja, bilo bi potrebno probiti nove puteve ili znatno proširiti postojeće, što bi zasigurno moglo imati uticaja na sve zaštitne zone područja, a posebno na graničnu zonu uz nukleuse, što bi unijelo znatnije poremećaje i povećalo uticaje na nukleus posebno u slučaju eventualnih nesreća.

Također, izgradnjom nove infrastrukture ili povećavanjem gabarita (promjene namjene) na mjestu postojećih objekata povećalo bi se i svjetlosno onečišćenje noću, što bi moglo imati značajan negativan uticaj na pojedine vrste životinja (insekti, slijepi miševi), koje su važne za održanje i opstanak ekosistema i vrsta pogotovo u ljetnom periodu.

Također, sadašnje aktivnosti unutar područja ZP Trebević se odvijaju samo uz glavnu cestu Sarajevo-Jahorina, što je prihvatljivo s obzirom da je i sama cesta izvor buke. Objekat

dolazne stanice žičare kao i rekonstruirani objekti u prijašnjim gabaritima će zasigurno proizvoditi buku čiji nivo mora biti u granicama dozvoljenih Zakonom o zaštiti od buke, dok će izgradnja novih turističkih objekata zasigurno povećati nemir u prostoru u osjetljivim zonama (Zona I i II), posebno u noćnom periodu kada su životinje najaktivnije (prehrana). U zoni nukleusa nisu poželjna nikakva uznemiravanja od strane čovjeka i objekata. Bilo kakva uznemiravanja bilo od stacioniranih objekata bilo od objekata u pokretu (automobili) će smanjiti pojavljivanje tih vrsta u području, te samim tim osiromašiti njegov biodiverzitet i direktno ugroziti opstanak ekosistema i vrsta u području koja su i glavni predmet zaštite.

Izgradnja novih objekata ili povećanja kapaciteta (gabarita) prijašnjih bi ujedno značila i promjenu namjene zemljišta u građevinsko što je sa aspekta zaštite biodiverziteta, koja je i primarni cilj uspostave zaštićenog područja, neprihvatljivo uzimajući u obzir da na relativno malom prostoru postoji više registrovanih staništa od značaja za NATURA 2000, te više ugroženih vrsta koje se kreću unutar prostora.

4.2 Ciljevi razvoja

Svako ZP odlikuje određeni stepen razvoja područja koje predstavlja pružanje usluga njegovim posjetiteljima kako bi se istim stvorio što komforniji i bolji ugođaj i prezentacija prostora. Unutar prostora ZP "Trebević" možemo prepoznati dva osnovna cilja razvoja i to:

- Razvoj infrastrukture za posjetitelje i
- Upravljanje ZP "Trebević".

4.3 Edukacija, interpretacija i promocija

Prostor bi trebao poslužiti kao podloga za edukaciju posjetitelja ali i zaposlenika. Također, prostor treba imati razvijenu interpretacionu i promocijnu strategiju u cilju privlačenja različitih ciljnih skupina da posjete prostor. Prepoznata su četiri cilja za edukaciju, interpretaciju i promociju i to:

- Edukacija posjetitelja;
- Edukacija zaposlenika;
- Interpretacija područja;
- Promocija područja.

4.4 Ciljne skupine

Ciljne skupine ZP "Trebević" su:

- građani Grada Sarajeva;
- Djeca,
- Drugi Posjetitelji (strani i domaći turisti, studenti, profesori, stručnjaci/istraživači),
- Sportisti (biciklisti, bobisti, sanjkaši, planinari i dr.).

Tradicionalno, područje čitave planine Trebević a pogotovu njenog dijela koji je trenutno pod zaštitom su, izletničko područje stanovnika Grada Sarajeva. Ta tradicija veže se još iz vremena Austro-Ugarske vladavine kada se počinju graditi i prvi zahvati za izletnike na području Trebevića (Apelova cesta), kao i prvi planinarski domovi i sanjkališta za vrijeme Kraljevine Jugoslavije.

Područje ZP "Trebević" tradicionalno je okupljalište izletnika, planinara, a u zadnje vrijeme i drugih interesnih skupina (biciklisti). Okupljanja se uglavnom dešavaju na centralnom dijelu ZP "Trebević", konkretno na području Ravni.

Izletništvo, kao jedan vid rekreacijskog vikend turizma, je kao svoje centre unutar ZP "Trebević" imalo područje Prvog Šumara (Ravne), te Vidikovca gdje je nekad bila dolazna stanica Trebevičke žičare ali i restoran sa pogledom na Grad Sarajevo.

Djeca, kao druga po značaju ciljna skupina bi zasigurno dio svoga vremena mogla provoditi unutar ZP "Trebević", bilo u sklopu nastave, bilo u sklopu posjeta sa roditeljima (izlet). Iz tog razloga bi na području ZP "Trebević" trebalo napraviti i sadržaje za djecu koji bi uključivali i nastavu u prirodi ali i druge vidove zabave čiji je cilj učenje o prirodi u prirodi.

Strani i domaći turisti su treća značajna skupina posjetitelja koja se očekuje unutar ZP "Trebević". Njima će se omogućiti vođenje područjem i prezentacija istoga što bi se trebalo riješiti, bilo samostalno od strane KJUzZPPKS, bilo u saradnji sa Turističkom zajednicom KS.

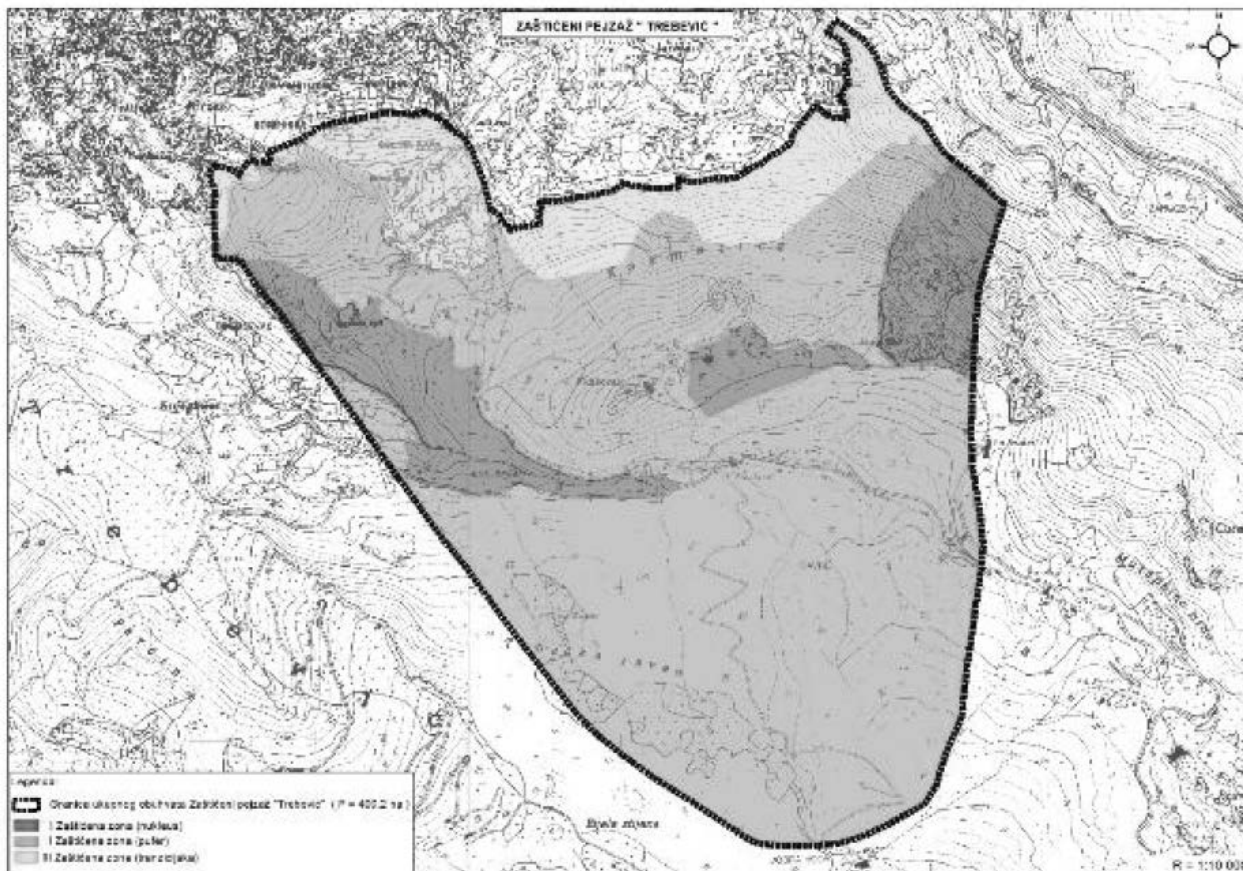
Sportisti će unutar područja boraviti za vrijeme održavanja sportskih manifestacija i takmičenja i za vrijeme obavljanja treninga. Sportsku infrastrukturu će održavati nadležni sportski savezi uz uslove i nadzor KJUzZPPKS.

5. KONCEPT ZONIRANJA I POSTOJEĆE MJERE ZAŠTITE PO ZONAMA

Prema odredbama Zakona o proglašenju ZP "Trebević" unutar Zaštićenog pejzaža formirane su sljedeće zone zaštite:

- Zona 1 - nukleus;
- Zona 2 - pufer;
- Zona 3 - tranzicijska zona.

Slika 19 Zone zaštite unutar ZP „Trebević“

Prve donesene mjere za prostor ZP "Trebević" se nalaze u Stručnom obrazloženju za proglašenje ZP "Trebević" i iste su poslužile prilikom izrade Privremenih upravljačkih smjernica za ZP "Trebević". U ovom Planu upravljanja iste mjere su preuzete, nadograđene i fokusirane na pojedine interesne skupine. Sve mjere su podijeljene po zonama kako bi se olakšalo upravljanje područjem i daju se u nastavku.

5.1 Opšte mjere za sve zone i za sve ciljne grupe

Opšte mjere odnose se na kompletno zaštićeno područje, na sve posjetitelje, upravljače i druga pravna i fizička lica koja obavljaju djelatnosti u zaštićenom području i koja su dužna pridržavati "Zakona o proglašenju ZP "Trebević", Stručnog obrazloženja kao stručne podloge za zaštitu, te ovog Plana upravljanja". Te mjere su:

- Zabranjuje se iznošenje i unošenje biljnog, životinjskog i geološkog dobra sa ili unutar područja.
- Zabranjuje se korištenje otvorenog plamena osim na uređenim i označenim prostorima.
- Zabranjeno je ostavljanje napuštenih životinja.
- Zabranjeno je bacanje smeća i odlaganje svih vrsta otpada.
- Zabranjuje se saobraćaj svim vrstama motornih vozila osim vozila policije, hitne pomoći, vatrogasnih vozila, vozila KJUzZPPKS. Vozila opskrbe i komunalnih službi mogu saobraćati ovim putnim komunikacijama uz dozvolu KJUzZPPKS. Režim korištenja saobraćajnica od strane vozila opskrbe i komunalnih službi će definirati KJUzZPPKS. Ova mjera se ne odnosi na regionalnu cestu Sarajevo-Pale, te cestu Ravne-Napredkov dom koje su otvorene za sve vrste saobraćaja. Druge ceste se prilikom

rekonstrukcije i obnove ne smiju proširivati. Ovaj režim važi do donošenja PP posebnog obilježja koji će definirati režim saobraćaja u prostoru.

- Zabranjuje se vožnja brdskim biciklima, motociklima, biciklima s pomoćnim motorom i drugim vozilima, po stazama namijenjenim za hodanje.
- Zabranjen je lov i ribolov.
- Zabranjeno je oštećivanje stabala i uznemiravanje životinja.
- Postavljanje reklamnih panoa unutar područja je zabranjeno.
- Sve navedene opšte mjere i mjere po zonama se ne odnose na potrebe deminiranja prostora (do njegovog okončanja), odnosno prostora istočnog dijela Kosmatice, te prostora Merdžanovog klanca,
- Zabranjuje se gradnja novih objekata koji nisu u funkciji očuvanja područja. Postojeći objekti (osim dolazne stanice žičare) se obnavljaju u istim gabaritima kao što su nekada i bili. Namjena ovakvih objekata se ne smije promijeniti, izuzev postojećih objekata u Zoni III, te prenamjene objekata za potrebe KJUzZPPKS. Kapaciteti postojećih objekata u funkciji se ne smiju proširivati.
- Dozvoljeno je istraživanje u području svim naučnim radnicima i istraživačima uz uslove:
  - da se prijave KJUzZPPKS i istoj dostave plan rada na terenu
  - svi istraživači moraju posjedovati dozvole za istraživanje izdate od strane nadležnog Ministarstva i saglasnost KJUzZPPKS.

- Ni na koji način se ne smiju uništavati ili oštećivati evidentirane vrijednosti unutar područja.
- Iznošenje primjeraka biljnog, životinjskog, kulturno-historijskog ili geološkog dobra sa područja je dozvoljeno uz pribavljenu saglasnost nadležnih Ministarstva FBiH i KJUzZPPKS.
- U roku od mjesec dana od završetka istraživanja istraživači moraju MPUGiZOKS i KJUzZPPKS dostaviti rezultate istraživanja uključujući i osnovne podatke skupljene na terenu. Svi relevantni podaci moraju biti dostavljeni u digitalnoj formi (izvorni oblik podataka) i ako je to relevantno i georeferencirani.
- Zabranjena je sječa šume, osim sanitarne i osim dijelova na kojima je planirana izgradnja objekata u funkciji očuvanja područja.
- Dozvoljeno, čak i poželjno je održavanje otvorenih površina, livada, kako bi se spriječilo zarastanje prostora.
- Sistemi za odvodnju otpadnih voda postojećih i budućih objekata unutar zone treba urediti u skladu sa propisima iz oblasti zaštite voda.
- Dozvoljeno je korištenje alternativnih vidova prijevoza u vlasništvu KJUzZPPKS na svim asfaltiranim putnim komunikacijama.
- Sve staze unutar zone II se mogu osposobiti mobilijarom ukoliko isti ne narušava izgled prirode ni biodiverzitet.
- Zabrana ekstenzivnog stočarstva i poljoprivrede - osim pašarenja.
- Dozvoljena je markacija već postojećih planinarskih, pješačkih i biciklističkih staza u prostoru.
- Za sve manifestacije koje se održavaju na području treba pribaviti saglasnost KJUzZPPKS.

Pored opštih mjera zaštite, za svaku zonu su definirane i posebne mjere zaštite koje važe isključivo za navedenu zonu s ciljem zaštite prirodnih vrijednosti zbog kojih su i definirane. Posebne mjere se nadovezuju na opšte.

5.2 Posebne mjere zaštite za Zonu 1 - nukleus

U zonu stroge zaštite uključene su površine, gdje je poželjan razvoj ekosistema bez upletanja čovjeka. Registrovane prirodne i kulturno-historijske vrijednosti unutar Zone 1 su:

- Merdžanov klanac sa stjenovitim područjima i siparima na sjeveroistočnoj strani
- Bistrik kula sa ostacima austro-ugarske tvrđave i operatorije,
- Ekosistem šuma smrče, jele i bukve u sjeverozapadnom dijelu područja uz Bistrički potok, Bistrički potok i Mali Studenac od hidroloških vrijednosti,
- Područje Draguljca, sa arheološkim nalazištem tvrđave Draguljac i paleontološkim nalazima brahiopodne faune na lokalitetu Draguljac.

Stjenovita područja i sipari imaju specifične karakteristike, koje uslovljavaju razvoj ekosistema sa visokim biodiverzitetom. Zbog toga su to i staništa, koja se prema direktivama EU uključuju u mrežu Natura 2000. Šume smrče, jele i bukve uz Bistrički potok predstavljaju dosta očuvane šume u području. Dugoročno prirodno odumiranje i obnavljanje šume, kao i drugog biljnog pokrivača, skupa sa Bistričkim potokom i potokom Mali studenac čini jedinstvenu ambijentalnu cjelinu, a pored navedenog, spominje se i vrsta *Hieracium trebevicianum* Maly, za kojeg K. Maly tvrdi da živi u dijelu protoka Bistričkog potoka u pukotinama stijena.

Mjere unutar zone 1-nukleus su predložene tako da se zabranjuje svaka aktivnost koja bi remetila ili narušila sklad i biodiverzitet prostora. Mjere unutar ove zone služe za zaštitu, očuvanje i istraživanje svih vrijednosti područja, te da moguće uticaje čovjeka na iste svede na minimum.

- Zabranjuje se neovlašteni ulazak posjetitelja u zonu nukleusa, osim za na to označenim mjestima. Označavanje takvih mjesta uključujući i način korištenja vrši KJUzZPPKS.

- Zabranjuje se sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova.
- Zabranjeno je izvođenje bilo kakvih radova koji bi mogli utjecati na izmjenu područja i uništavanje arheološkog sloja na lokalitetu Draguljac.
- Zabrana korištenja vodotoka i izvorišta.
- Dozvoljeno je kretanje uposlenika KJUzZPPKS kroz zonu nukleusa.
- Dozvoljen je ulazak vatrogasnim ekipama, te ekipama hitne pomoći i policije u izvanrednim slučajevima.
- Dozvoljeno je uklanjanje invazivnih vrsta biljaka i životinja sa područja.

5.3 Posebne mjere zaštite za Zonu 2 - zona aktivnog upravljanja staništima

Zonu aktivnog upravljanja staništima uključuje većinu prostora Zaštićenog pejzaža "Trebević". U nju su uključena područja vrijedne geo-morfološke raznolikosti: Čolina kapa i Tabačka ravan, zatim vodoci na lokaciji Dobre vode i dio Malog studenca koji protiče ovom zonom, izvori na Kosmatici i prema naselju Jarčedoli. Od Kulturno-historijske vrijednosti uključeni su vatrena linija opsade grada i rasteretne komore austrougarskog vodovoda Bistrica-Hrid. Od florističke i faunističke raznolikosti predmet zaštite su livadski i šumsko ekosistemi sa posebnim ciljem zaštite orhideja (*Orchis morio* (L.) R. M. Bateman, Pridgeon & M. W. Chase, *Orchis mascula* (L.) L.), poskok (*Vipera ammodytes* Linnaeus, 1758), zelenbač (*Lacerta viridis* (Laurenti, 1768), daždevnjak (*Salamandra salamandra* (Linnaeus, 1758), jela (*Abies alba* Mill.), smrča (*Picea abies* (L.) H. Karst.), bijeli bor (*Pinus sylvestris* L.) i crni bor (*Pinus nigra* J.F. Arnold), Pančičeva omorika (*Picea omorika* (Panč.) Purk.) i molika (*Pinus peuce* Griseb.). Od identificiranih drugih vrijednosti područja, u ovoj zonu uključeni su planinarske i biciklističke staze, te ostale zone za rekreaciju.

Ova zona se definira na područjima gdje je tradicionalni način gospodarenja prostora uzrokovao veliki stepen biodiverziteta. Kako je prostorni raspored zone jako velik i odlikuje ga pojava različitih ekosistema, nužno je, za svaki pojedinačno definirati aktivnosti za njihovo očuvanje kako se stanje istih u budućnosti ne bi pogoršalo. Kako još uvijek ne postoji urađena mapa ekosistema, nije realno definirati aktivnosti za njihovo očuvanje. U tom smislu kroz Akcijski plan zaštite staništa u ovom Planu upravljanja predviđena je realizacija aktivnosti koje će dovesti do izrade mape ekosistema područja na osnovu koje bi se razvile aktivnosti za njihovo očuvanje.

- Zabranjeno je kretanje u području oko sastojina Pančičeve omorike, osim po stazama označenim od strane KJUzZPPKS.
- Strogo je zabranjeno bilo kakvo izvođenje radova u koritima površinskih vodotoka i na izvorištima, osim ukoliko isti radovi služe za zaštitu od poplava. Saglasnost za svaki zahvat u koritu treba pribaviti od nadležnog Ministarstva, te KJUzZPPKS, a iste raditi uz njihov nadzor.
- Da se izvrši rekonstrukcija postojeće kaptaze Mali studenac korištenjem prirodnih materijala.
- Zabranjena je sječa Pančičeve omorike, munike i molike, osim u slučajevima kada predstavljaju opasnost po biodiverzitet (sanitarna sječa).
- Dozvoljena je sadnja autohtonih vrsta drveća i bilja, te unos autohtonih vrsta životinja. Sadnju isključivo treba vršiti KJUzZPPKS sama ili u saradnji sa drugim organizacijama. Ova mjera se ne odnosi na botaničku baštu, te na upravljanje sastojinama molike, munike i Pančičeve omorike.
- Zabrana svih oblika poljoprivrednih aktivnosti na prostoru livadskih površina i površina u fazi sukcesije na Tabačkoj ravni, osim stočarstva.

- Dozvoljeno je krčenje grmolike vegetacije i niskog drveća na području Tabačke ravni, u svrhu očuvanja ekosistema planinskih livada.

5.4 Posebne mjere zaštite za Zonu 3 - tranzicijska zona

Treća, tranzicijska, zona predstavlja kontakt zonu zaštićenog područja sa zonom izgradnje grada.

Mjere u zoni III su donesene kako bi se spriječila daljnja devastacija područja izazvana negativnim djelovanjem čovjeka, te kako bi se zaštitile druge zone područja od istog negativnog uticaja. Kroz mjere u zoni III postiže se očuvanje biodiverziteta na kompletnom području, te se pružaju mogućnosti održivog razvoja i stvaranja harmonije između stanovnika, posjetitelja i prirode.

- Dozvoljeno je krčenje grmolike vegetacije i niskog drveća na livadama, u svrhu očuvanja ekosistema planinskih livada ukoliko unutar prostora izostaje pojava pašarenja stoke.

Sve pobrojane mjere, u svrhu lakšeg upravljanja i dostizanja konačnih ciljeva upravljanja, se nadovezuju na Akcijski plan ovog dokumenta koji se nalazi u slijedećem poglavlju.

6. PROVEDBA PLANA UPRAVLJANJA

Provedba Plana upravljanja je odgovornost KJUzZPPKS i svih pravnih i fizičkih lica koja obavljaju djelatnosti u zaštićenom području, kao i posjetilaca. Svi ciljevi i mjere u ovom Planu su definisane i pojašnjenje kroz Akcijske planove pravljenе za period od 10 godina. Plan upravljanja treba da posluži kao svojevrsna check-lista upravitelju kako bi pratio implementaciju u svrhu dostizanja ciljeva definisanih u ovom planu. Plan Upravljanja je fleksibilan dokument i kao takav je podložan reviziji 5 godina od njegovog usvajanja. Revizija ovog dokumenta se treba ograničiti samo na promjene u funkciji zaštite prostora.

6.1 Akcijski planovi

Akcijski planovi su rađeni sistematično, po svakom prepoznatom dugoročnom cilju razvoja područja ZP "Trebević". Svaki Akcijski plan je diskutiran na radionici posvećenoj izradi Akcijskih planova i dostizanju zadanih ciljeva. Na ovoj radionici Akcijski planovi su rađeni uz učešće svih zainteresiranih strana koji su bili voljni da se dobrovoljno uključe u proces kreiranja Akcijskih planova. Naknadno, ovi planovi su doradeni skupa sa uposlenicima KJUzZPPKS.

6.1.1 Pregled akcijskih planova

Svi Akcijski planovi definirani su kroz već postavljene ciljeve. Jedan cilj prati provedba jednog Akcijskog plana koji potom prati ispunjenje aktivnosti. Svaka od aktivnosti ima svoje pojašnjenje, zonu provedbe, rezultat, vremenski raspored, trošak i izvor finansiranja.

Ovaj Plan je prepoznao sedam Akcijskih planova čijim se ispunjenjem dostiže sedam zacrtanih ciljeva. Ciljevi i Akcijski planovi se nalaze u slijedećoj tabeli.

Tabela 1 Prepoznati ciljevi i akcijski planovi

Br.	Cilj	Akcijski plan
1.	Zaštita i očuvanje staništa,	Zaštita staništa
2.	Zaštita i očuvanje vrsta,	Zaštita vrsta
3.	Zaštita i očuvanje kulturno-historijske i geološke baštine	Zaštita kulturno-historijske i geološke baštine
4.	Razvoj infrastrukture za posjetitelje, edukacija posjetitelja i interpretacija područja	Plan upravljanja posjetiteljima
5.	Edukacija zaposlenika,	Edukacija uposlenika
6.	Promocija područja	Razvoj strategije za komunikaciju i promociju
7.	Upravljanje ZP	Upravljanje područjem

Svaki od Akcijskih planova dostiže se provedbom aktivnosti. Sve aktivnosti su definisane i pojašnjene u narednoj tabeli.

Tabela 2 Definisane Aktivnosti u svrhu dostizanja ciljeva Plana upravljanja

1.	Akcijski plan	Zaštita staništa
	Specifični ciljevi plana	Očuvati, zaštititi i po potrebi unaprijediti slijedeće tipove staništa: - Suhi i mezofilni travnjaci - Krečnjački sipari od brdskog do alpskog regiona. - Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom - Stijene i litice bez vegetacije - Ilirske bukove šume - Acidofilne šume smrčice od brdskog do planinskog pojasa

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
1.1.	Monitoring površinskih voda - Bistrički potok	Kontrola kvalitete voda, kontrola utjecaja turizma na prostor	Zbog potencijalnog negativnog budućeg djelovanja turističkih objekata, te parking prostora na površinske vodotoke koji prolaze kroz ZP "Trebević", bit će potrebno uspostaviti kontinuiran monitoring kvaliteta (biološki i fizičko-hemijski parametri) površinskih voda. Bit će potrebno uspostaviti tri monitoring tačke na Bistričkom potoku unutar zone nukelus i zone II prije i poslije svih ispusta u površinski vodotok unutar prostora ZP "Trebević". Monitoring parametri bit će definisani zakonskom regulativom iz oblasti voda.	I, II	Očuvanje voda	/	Godišnje	20.000 KM	Budžet KS
1.2.	Košnja planinskih livada	Očuvati ekosisteme planinskih livada sa vrstama iz roda <i>Orchis</i>	U cilju očuvanja ekosistema planinarskih livada sa brojnim vrijednim vrstama biljaka, bit će potrebno organizovati redovnu kosidbu ovih staništa kako isti ne bi podlegli daljnjem procesu primarne sukcesije i zarasli u šume. U slučaju zarastanja, vrijedne vrste biljaka i ekosistema mogle bi biti zauvijek izgubljene za prostor. Prostor Trebevića je u prošlosti bio livadski prostor bez šumske vegetacije, te bi se na ovaj način sačuvala viševijekovna, izvorna vegetacija prostora u nedostatku stočarskih aktivnosti unutar prostora. Za redovnu košnju livada bi trebalo potaknuti lokalno stanovništvo - vlasnike livada ili s njima dogovoriti, da to može napraviti KJUzZPPKS.	II i III	Ekosistem planinskih livada očuvan stalno održavano 1,5 ha	Vanjska pomoć	Dva puta godišnje	3.000 KM	Budžet KS
1.3.	Vršenje sanitarnih sječe unutar šumskih ekosistema	Čuvanje šumskih ekosistema od štetočina i bolesti	Sanitarnu sječu izvršiti u skladu s dobrom praksom održavanja dobrog zdravstvenog stanja šuma. Sanitarnu sječu doznajuju zajedno KJUzZPPKS i Sarajevošume, a radove izvode Sarajevošume. Kod sanitarnih sječe treba pored oboljelih stabla, posebnu pozornost usmjeriti i na stabla, koja predstavljaju opasnost za posjetitelje. Sanitarna sječa bi se trebala vršiti odmah po primjerenju problema na terenu.	I, II, III	Zdrava, očuvana šuma	Vanjska pomoć	Godišnje	40.000 KM	Budžet KS
1.4.	Monitoring potkornjaka	Kontrola i suzbijanje potkornjaka	Monitoring potkornjaka se vrši sukladno stručnoj šumarskoj praksi i to pregledom drveća na terenu, te pregledom i uništenjem individua uhvaćenih u postavljene feromonske klopke (zamke) koje se postavljaju na terenu.	I, II, III	Zdrava, očuvana šuma	Vanjska pomoć	Godišnje	20.000 KM	Budžet KS

2.	Akcijski plan	Zaštita vrsta
	Specifični ciljevi plana	Očuvanje i zaštita identifikovanih važnih biljnih i životinjskih vrsta unutar područja

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
2.1.	Inventarizacija biljnih vrsta područja	Napraviti popis biljnih vrsta područja sa ciljem utvrđivanja nultog stanja i preporukama za očuvanje	Izvršiti detaljnu inventarizaciju biljnih vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta prostora sa geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja značajnih vrsta. Inventarizacija će obuhvatiti i preporuke za zaštitu i očuvanje postojećih stabala molike, munike i Pančičeve omorike.	I, II, III	Kreirana lista biljnih vrsta sa kontrolnim popisima nakon 5 godina	Vanjska pomoć	2019 i 2023. godina	22.500 KM	Budžet KS FZOFBiH Međunarodni fondovi
2.2.	Inventarizacija sisarskih vrsta područja	Napraviti popis sisarskih vrsta područja sa ciljem utvrđivanja nultog stanja i preporukama za očuvanje	Izvršiti detaljnu inventarizaciju sisarskih vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta prostora sa geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja značajnih vrsta	I, II, III	Kreirana lista sisarskih vrsta sa kontrolnim popisima nakon 5 godina	Vanjska pomoć	2018/2019 i 2024. godina	50.000 KM	Budžet KS FZOFBiH Međunarodni fondovi

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
2.3.	Inventarizacija ptičjih vrsta područja	Napraviti popis ptičjih vrsta područja sa ciljem utvrđivanja nultog stanja i preporukama za očuvanje	Izvršiti detaljnu inventarizaciju ptičjih vrsta prostora čiji će rezultat biti popis vrsta prostora sa geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja značajnih vrsta	I, II, III	Kreirana lista ptičjih vrsta sa kontrolnim popisima nakon 5 godina	Vanjska pomoć	2018 i 2023. godina	12.000 KM	Budžet KS FZOFBiH Međunarodni fondovi
2.4.	Inventarizacija reptila i gmazova područja	Napraviti popis reptila i gmazova područja sa ciljem utvrđivanja nultog stanja i preporukama za očuvanje	Izvršiti detaljnu inventarizaciju reptila i gmazova prostora čiji će rezultat biti popis vrsta prostora sa geografskim rasprostranjenjem vrsta, te prikazom istih na karti. Inventarizacija će poslužiti prilikom kasnijih monitoringa vrsta kao osnova za praćenje stanja vrsta. Iz tog razloga treba pripremiti metodologiju monitoringa za vrste, koje je potrebno pratiti te preporuke za provedbu aktivnosti za poboljšanje ili očuvanje stanja značajnih vrsta	I, II, III	Kreirana lista gmazova i reptila sa kontrolnim popisima nakon 5 godina	Vanjska pomoć	2019 i 2025. godina	12.000 KM	Budžet KS FZOFBiH Međunarodni fondovi
2.5.	Stručna pomoć vanjskih saradnika na poslovima monitoringa vrsta	Angažovanje vanjskih saradnika kao pomoć pri vršenju monitoringa vrsta.	Iako će uposlenici KJUzZPPKS učestvovati u obuci prilikom procesa inventarizacije vrsta, zbog mogućih problema prilikom identifikacije vrsta bit će potrebno kratkoročno angažovati vanjske stručnjake različitih profila.	I, II, III	Uspješno provedeni redovni monitorinzi vrsta.	Vanjska pomoć	Svake godine nakon uradene inventarizacije	18.000 KM	Budžet KS FZOFBiH Međunarodni fondovi
2.6.	Uspostava protivpožarne zaštite	Uspostavljen ispravan i funkcionalan sistem zaštite od požara	Predviđeno je uspostavljanje i provjera ispravnosti sistema zaštite od požara odmah na samom početku, uzimajući u obzir njegovu važnost. Sistem će biti uspostavljen u skladu s važećim pravilima i propisima, te će njegova ispravnost biti provjerena od strane nadležne institucije u KS. KJUzZPPKS je u obavezi izrade Elaborata o zaštiti od požara prema Zakonu o zaštiti od požara i vatrogastvu FBiH ("Službene novine Federacije BiH", broj 65/09) i to zbog: - Zaštite od požara u šumama, na šumskom i poljoprivrednom zemljištu; - Zaštite od požara prirodnoga i kulturno-povijesnog naslijeđa. Takoder, prema Zakonu o šumama ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 05/13) treba se: - Izgraditi i održavati objekti u funkciji zaštite od požara (osmatračnica), - Održavati protivpožarni prosjeci i putevi, - Angažirati osmatrači požara, - Nabaviti oprema za protivpožarnu zaštitu, - Vršiti edukacija uposlenika i posjetitelja, - Nabavljati svi drugi materijali neophodni za funkcionalno održavanje opreme	I, II, III	Napravljen 10-godišnji plan zaštite od požara (godišnji operativni plan)	Vanjska pomoć	Deseto-godišnje	35.200 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/ projekti

Br.	Akcijski plan	Zaštita i očuvanje kulturno-historijske i geološke baštine
3.	Specifični ciljevi plana	Planirana je konzervacija područja Draguljac, sa arheološkim nalazištem tvrđave Draguljac, te rasteretnih komora Austro-Ugarskog vodovoda Bistrica-Hrid. Takoder, planirana je i konzervacija Bistrik kule (opservatorij) sa ostacima Austro-Ugarske tvrđave i opservatorije. KJUzZPPKS će učiniti sve da navedena područja ogradi i zaštiti od daljnje destrukcije. Isto tako će preko inicijativa nadležnim institucijama tražiti, da se ti objekti obnove i stave u funkciju.

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
3.1.	Planirana je konzervacija i revitalizacija područja Draguljac, sa arheološkim nalazištem tvrđave Draguljac, te rasteretnih komora Austro-Ugarskog vodovoda Bistrica-Hrid. Također, planirana je i konzervacija i restauracija Bistrik kule (opservatorij) sa ostacima Austro-Ugarske tvrđave i opservatorije, te očuvanje bob staze. KJUZZPPKS će učiniti sve da navedena područja ogradi i zaštiti od daljnje destrukcije.	Zaštita, konzervacija, restauracija i revitalizacija područja: Bistrik Kula (opservatorij), Draguljac sa arheološkim nalazištem, te rasteretnih komora Austro-Ugarskog vodovoda Bistrica-Hrid.	Područje tvrđave Draguljac je devastirano nakon I Svjetskog rata i danas predstavlja arheološki lokalitet, te se planira njegova konzervacija i prezentacija/interpretacija kroz formu arheološkog parka unutar ZP Trebević. Rasteretne komore Austro-Ugarskog vodovoda Bistrica-Hrid trenutno nisu pod nikakvim režimom zaštite. S obzirom da je HE Dudin Hrid Odlukom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika proglašen nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine istom Odlukom nisu obuhvaćene rasteretne komore koje čine cjelinu sa objektom električne centrale, a nalaze se unutar prostora ZP Trebević. KJUZZPPKS bi trebala, u saradnji sa Zavodom za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa KS (ZZZKHIPNKS) pokrenuti inicijativu kako bi se kompletan objekat ovog vodovoda ili samo njegove rasteretne komore proglasile nacionalnim spomenicima i u budućnosti činile jednu cjelinu sa objektom HE Dudin Hrid. Tvrđava Bistrik Kula (opservatorij) je trenutno porušena i opljačkana i prije njene obnove i stavljanja u funkciju istu je potrebno sačuvati od daljnje destrukcije. Objekat bob staze, sa drugim pratećim objektima je totalno devastiran, te je izložen daljnjoj devastaciji kako od strane prirode tako i od strane ljudi. Istu je potrebno očuvati do daljnje rekonstrukcije.	I, II, III	Prostor Draguljca, Bistrik kule (opservatorij), te objekti Austro-Ugarskog vodovoda Bistrica-Hrid sačuvani od daljnje destrukcije. Rasteretne komore vodovoda proglašene Nacionalnim spomenicima BiH	Zaštitu od daljnje destrukcije Izvodi KJUZZPPK	2 godine za pokretanje inicijative	15.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti

Br.	Akcijski plan	Plan upravljanja posjetiteljima
4.	Specifični ciljevi plana	Razvoj infrastrukture i edukacija posjetitelja i interpretacija područja

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
4.1.	Označavanje prilaza potencijalnim minskim područjima i daljnje deminiranje područja	Spriječiti ulaz u potencijalno minirano područje i izvršiti deminiranje područja	Dio ZP je još uvijek potencijalno minsko područje. Predviđeno je detaljno označavanje prilaza potencijalnim minskim područjima, uz pomoć stručnog osoblja iz BHMACE. Pored ovoga je također predviđeno uklanjanje eksplozivnih naprava u skladu s planom i radom BHMACE.	I, II, III	Označeni prilazi potencijalnim minskim područjima i daljnje deminiranje područja	inicira JU, 36 dana godišnje označava i deminira BHMACE	2018 i 2019. godina	380.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti i Lokalna zajednica Međunarodni izvori BHMACE
4.2.	Uređenje i održavanje pješačkih i planinarskih staza	Kontinuirano održavanje staza unutar prostora	U prostoru postoji dovoljno pješačkih i planinarskih staza, koje su zbog manje intenzivne upotrebe i lošeg održavanja u zadnjim godinama u različitom stanju. Prvo treba dovršiti evidenciju svih staza u prostoru i pripremiti njihovu kategorizaciju. Nakon toga treba napraviti plan prioriteta investicijskog održavanja i redovnog održavanja staza. Prvenstveno se uređuju staze Ravne-Merdžanov klanac, Ravne - Tabačka ravan-vrh Trebevića i Apelova cesta sa nastavkom prema Brusu i nastavkom prema Ravnama. Te ceste bi dugoročno trebale ostati rezervirane na nemotorizovan saobraćaj (motoriziran bi bio dozvoljen samo za potrebe upravljanja ZP). Staze i ceste potrebno je očistiti i na nekim mjestima, gdje su zarasle i proširiti. Pored toga je potrebno srediti njihovu odvodnju, kao preko njih ne bi dolazilo do erozijskih procesa. Na mjestima, gdje je do toga već došlo se to rješava sa postavljanjem i obnavljanjem stepenica, potpornih zidova, kopanjem kanala i slično. Ceste i staze se nakon rekonstrukcije redovno održavaju. Radove provode nekvalificirani radnici uz nadzor uprave ZP. Sve postojeće i predviđene staze i ceste sa njihovom kategorizacijom se ucrtavaju u prostorni plan ZP.	I, II, III	Uređene staze	Ukupno staza 20 km	Godišnje	26.500 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti

SLUŽBENE NOVINE
KANTONA SARAJEVO

Broj 23 – Strana 78

Četvrtak, 15. juna 2017.

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
4.3.	Uređenje i održavanje biciklističkih staza	Kontinuirano održavanje biciklističkih staza unutar prostora	U prostoru postoji biciklistička staza, koja se upotrebljava za spust biciklima sa vrha Trebevića do hotela "Pino". MTB stazom trenutno održava udruženje "Sawages Crew". Stazu treba urediti i obezbijediti sigurnost ne samo onih, koji se bave biciklizmom, nego i ostalim, koji dolaze u područje. Stazu treba označiti kao stazu, koja se isključivo upotrebljava za bicikle i gdje je pješčenje zabranjeno. Na taj način će se spriječiti konfliktne situacije nalijetanja biciklista na pješake. Stazu treba redovno održavati i sprječavati erozijske procese. Predlaže se kategorizacija staze, kako bi se tu dugoročno moglo održavati i međunarodna takmičenja. U okviru prostornog plana se provjeri i mogućnost uspostave bike parka. Uprava ZP u tom pogledu daje inicijative, dok su za njihovu implementaciju zaduženi upravljači staza, s kojima uprava ZP sklopi dugoročni dogovor.	II, III	Uredene biciklističke staze	Vanjska pomoć	Godišnje	15.700 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti
4.4.	Uspostavljanje info-pultova	Uspostavljena 2 info pulta	Predviđena je uspostava 2 info centra, na lokacijama Vidikovac i Ravne. Glavni centar za posjetitelje je predviđen na Vidikovcu, jer se tu u budućnosti očekuje najveći protok posjetitelja. Centar na Ravnama će se povezati sa ulaznom kapijom u buduću Botaničku baštu na Ravnama. Namjena info centara je edukacija i upoznavanje posjetitelja sa područjem i njihovo usmjeravanje. Centri će služiti i kao prodajna mjesta za prodaju suvenira, lokalnih proizvoda i usluga (vodene ture, iznajmljivanje bicikala, sanki i druge sportsko - rekreativne opreme). Info centri će biti otvoreni tokom cijele godine. U njih će se postupčno zaposliti novi zaposlenici (predviđeno 4 zaposlenika).		Uspostavljeni info-pultovi nakon donošenja prostornog plana	Od šeste godine 2 ft godišnje + 2 po 6 mjeseca (sezona, vikend)	2022. godina	504.500 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti
4.5.	Uspostavljanje opreme i signalizacije uz staze	Opremljene i označene staze	Planinarskog mobilijara na području Trebevića nedostaje, jer se stari u zadnjih 20 godina nije održavao. Što više, tokom rata je bio u potpunosti uništen. Javna ustanova je u zadnje dvije godine počela sa obnovom mobilijara, koja će zbog potrebnih ulaganja trajati nekoliko godina. Sve staze će se označiti jedinstvenom signalizacijom. Predviđeno je postavljanje stolova, klupa, hladnjaka, vidikovca i drugog potrebnog mobilijara. Na opasnim mjestima, predviđeno je postavljanje drvene ograde, kako bi se spriječile potencijalne nesreće posjetilaca. Mobilijar će se postavljati postepeno, sukladno sa obnovom i rekonstrukcijom staza. Nakon postavljanja predviđeno je njegovo redovno održavanje. Radove provode ne-kvalificirani radnici ili vanjski suradnici uz nadzor uprave ZP.	II i III	Postavljeni putokazi, hladnjaci, stolovi i klupe	Vanjska pomoć	1 godina - opremanje Godišnje održavanje	23.000 KM	Budžet KS
4.6.	Uspostavljanje edukacijskih staza	Edukacija posjetitelja	Predviđeno je uspostavljanje edukacijske staze na potezu Ravne-Merdžanov klanac- Vidikovac, koja se nadalje kružno završava na Ravnama. Na edukacijskoj stazi se prikazuju sve ključne karakteristike ZP. Isti se prikazuju i na terenu na uz pomoć edukacijskih tabli i pomoću vodiča po edukacijskoj stazi. Po edukacijskoj stazi će biti stručno vođenje organizirano od strane ZP, a bit će na raspolaganju i drugim posjetiteljima i grupama. Za vođenje po stazi će se osposobiti najmanje dva uposlenika ZP.	II, III	Uspostavljena 1 staza Ravne-Vidikovac- Draguljac-Merdžanov klanac-Ravne	Vanjska pomoć	2018. godina - uspostava Godišnje održavanje	8.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti
4.7.	Izrada idejnog i glavnog projekta za botaničku baštu	Izraditi projektno-tehničku dokumentaciju na osnovu koje će se izgraditi botanička bašta	Prilikom valorizacije prostora, predloženo je, da se u prostoru osnuje botanička bašta, u kojoj bi se predstavile ključne biljke sa širog prostora Bosne i Hercegovine. Ona bi nadgradila alpinetum, koji je djelovao na vrhu Trebevića, ali je sada napušten. Opština Istočni Stari Grad je počela sa aktivnostima za njegovu obnovu. Za formiranje botaničke bašte će se unajmiti vanjska pomoć za pripremu projekta u kojem će se detaljnije definirati obim i granice botaničke bašte, unutrašnja raspodjela, sistem formiranja i rasporeda biljaka u botaničkoj bašti i redoslijed provođenja aktivnosti za njenu uspostavu. Uz botaničku baštu bit će izgrađen/ uređen mali amfiteatar koji će poslužiti kao prostor za prezentaciju. Amfiteatar je planiran na prostoru lokaliteta Ravne pored Botaničke bašte, u prirodi okružen drvećem kako bi se tokom prezentacija pojačao doživljaj prirode i ZP.	II	Pripremljen projekat	Vanjska pomoć	2017. i 2018. godina	9.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
4.8.	I faza uspostave botaničke bašte	Čišćenje prostora za uspostavu botaničke bašte	Priprema terenskih radova i čišćenja terena za uspostavu botaničke bašte. Označavanja postojećih biljaka i prve sadnje novih biljki u baštu. Radovi će se provoditi sa nekvificiranim radnom snagom pod nadzorom stručnog osoblja. Botanička bašta nije nikad završena priča, tako da će se u njoj stalno raditi i održavati i nadopunjavati sa novim vrstama. Jedna stručna osoba će biti zadužena za upravljanje botaničke bašte. Predviđeno je naplaćivanje ulaznice za posjetu botaničkoj bašti.	II	Ureden prostor	Vanjska pomoć	3-10-godina	118.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti
4.9.	Upravljanje otpadom	Uspostaviti sistem prikupljanja i zbrinjavanja otpada	Trenutno je upravljanje otpadom unutar ZP nedefinirano. Za otpad iz ugostiteljskih objekata su zaduženi vlasnici ugostiteljskih objekata, a drugi otpad trenutno zbrinjava KJUzZPPKS. Dok to nije preuzela KJUzZPPKS, situacija je bila kaotična, jer godinama nitko se nije brinuo o otpadu. I sada su izgledi, da se to promijeni mali, zbog toga se predlaže, da KJUzZPPKS pripremi plan upravljanja otpadom, koji će definirati mjesta sakupljanja otpada i način njihovog odvoza na deponiju otpada. Predlaže se, da mreža kontejnera i kanti za otpad bude u početku gušća, kako bi se posjetioci navikli da otpad ne bacaju u prirodu, nakon nekog vremena će se na mjestima, koja su s aspekta skupljanja otpada troškovno problematična postepeno izmjestiti koševu sa nadom, da će se svijest posjetioca toliko podići, da neće bacati smeća. Kada sistem počne funkcionirati, KJUzZPPKS će pristupiti dogovoru, da odvoz otpada preuzme komunalno preduzeće.	I, II, III	Napravljen plan, postavljeni kontejneri, kante i realiziran odvoz otpada	Vanjska pomoć	1. Godina - izrada Plana, Godišnje - provedba	138.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti
4.10.	Održavanje zimske službe u prostoru	Održavanje i čišćenje saobraćajnica koje se upotrebljavaju za potrebe rekreacije u prostoru.	Čišćenje Apelove ceste, ceste od Ravna do bob staze, te parkinga na Ravnama.	II i III	Očišćene ceste i parking	Vanjska pomoć	Godišnje	38.000 KM	Budžet KS
4.11.	Održavanje javnog toaleta i javne česme i monitoring otpadnih voda	Pružiti osnovnu higijensku uslugu posjetiteljima i pratiti uticaj na okoliš	Na Ravnama je u postupku postavljanje javnog toaleta i javne česme, koja će posjetiteljima služiti za zadovoljavanje osnovnih higijenskih potreba. Dugoročno je predviđeno, da na drugim lokacijama ugostiteljski objekti pokriju te potrebe posjetitelja. Izgrađenim toaletom će se morati upravljati, što znači da će se morati netko stalno brinuti o njihovoj čistoći. KJUzZPPKS će odrediti i cijenu upotrebe toaleta, koju će naplaćivati posjetiteljima. Nadzor čistoće toaleta vrše zaposlenici KJUzZPPKS.	II	Izgrađen 1 javni toalet i 1 javna česma u prostoru	Vanjska pomoć	Godišnje	262.000 KM	Budžet KS
4.12.	Priprema idejnih projekta za adrenalinske sadržaje	Pripremiti stručnu podlogu za prostorni plan	Pored prirodnih atrakcija adrenalinski sadržaji su glavni magnet za posjetitelje u zaštićenim područjima. Na Trebeviću takvi trenutno ne postoje, ali se procjenjuje, da postoje veliki potencijali za njihov razvoj i da je bolje, da inicijativu u planiranju i razvoju adrenalinskih sadržaja preuzme KJUzZPPKS prije nego se pojave i prvi potencijalni investitori. U tom pogledu se predlaže priprema stručne podloge za razvoj adrenalinskih sadržaja na Trebeviću tako u smislu sadržaja (vrste aktivnosti), kao i u prostornom smislu. Na taj način će se moći kroz prostorni plan definirati lokacije i mjere za razvoj takvih aktivnosti.	II	Stručna podloga	Vanjska pomoć	2020. godina	20.000 KM	Budžet KS
4.13.	Uspostavljanje i održavanje sankaske staze	Osposobljena sankaska staza	U prošlosti je na potezu Draguljac- Vidikovac u zimskom periodu funkcionirala sankaska staza. Ista je s vremenom zarasla, ali će postati opet aktualna. Predlaže se da se staza tada očisti i ponovo uspostavi, kako bi u zimskim mjesecima privukla na Trebević što više posjetitelja. Sankasnu stazu očistiti sa nekvificiranim radnom snagom pod nadzorom nadzornika KJUzZPPKS.	II	Očišćena postojeća sankaska staza Draguljac-Vidikovac i puštena u funkciju	Vanjska pomoć	2018. godina	11.000 KM	Budžet KS

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
4.14.	Uspostava informacijski sistem za upravljanje infrastrukturom	Uspješno upravljanje infrastrukturom	Za potrebe efikasnog održavanja infrastrukture je potrebno razviti aplikaciju za održavanje rekreacijske infrastrukture, koje će služiti ne samo Trebeviću nego i ostalim zaštićenim područjima u KS. Cilj te aktivnosti je prikupiti sve podatke o infrastrukturi za posjetioce u jednu prostornu bazu, u kojoj se mogu praviti analize i planiranje potrebnih aktivnosti za naredna razdoblja. Aplikaciju će pripremiti vanjska institucija, koja će pomoći KJUzZPPKS prilikom unosa podataka u bazu i sređivanje osnovne baze podataka. Nakon toga bazu preuzima u upravljanje KJUzZPPKS.	I, II, III	Uspostavljen informacijski sistem za održavanje infrastrukture	Vanjska pomoć	2018. i 2019. godina	6.000 KM	Budžet KS
4.15.	Obilježavanje značajnih manifestacija	Obilježiti tradicionalne događaje na Trebeviću (sankaška manifestacija i vatrena linija)	Za bolju promociju Trebevića treba početi organizirati tradicionalne događaje. U početku će KJUzZPPKS morati preuzeti glavnu ulogu u organiziranju takvih događaja a nakon nekog vremena to mogu preuzeti turistički djelatnici, koji djeluju u ZP. Predlaže se da bi ta dva događaja bila sanjkanje u zimskom periodu i obilježavanje vatrene linije. Na tradicionalnim manifestacijama bi se predstavilo i zaštićeno područje sa svojim novostima i novim programima.	II, III	Kreiran kalendar manifestacija i organizovane dvije manifestacije u toku jedne kalendarske godine	/	Godišnje	10.000 KM	Budžet KS Budžet turističke zajednice KS, Finansiranje od strane ugostitelja unutar ZP
4.16.	Definisanje sadržaja turističke ponude za posjetioce	Unapređenje turističke ponude za posjetitelje	Interpretacija područja je najvažnija u smislu edukacije posjetitelja i njihove motivacije, da o području saznaju što više. Vremena klasičnog predstavljanja sadržaja sa informacijskim tablama su prošla, pa treba koristiti nove metode i u smislu vrste informacija kao i u smislu tehnologije poručivanja informacija. Iz tog razloga potrebno je pripremiti stručnu podlogu za razvoj interpretacijskih sadržaja i na taj način ciljnim grupama predstaviti područje što je moguće atraktivnije i time postići još veće interesiranje za posjetu područja. Stručnu podlogu pripremi vanjska institucija sa iskustvima u interpretaciji u saradnji sa stručnim osobljem KJUzZPPKS.	I, II, III	Sadržaj turističke ponude za posjetioce definisan	Vanjska pomoć 1 godina 40 dana, dalje 30 dana godišnje	2019. godina	6.500 KM	Budžet KS Budžet turističke zajednice KS
4.17.	Edukacijski programi za ciljane posjete	Edukacija ciljnih skupina	Trenutno se u prostoru ne nude edukacijski programi za organizirane posjete. Pošto se očekuje povećanje broja posjetitelja, predlaže se formiranje edukacijskih programa za organizirane ciljne grupe. U prvoj fazi pripremit će se programi za školsku djecu u trajanju od 4 sata, te program za organizirane ciljne grupe posjetitelja u trajanju od 2 sata. Programe će pripremiti stručni tim uz pomoć stručnjaka, koji će voditi osposobljavanje uposlenika ZP.	I, II, III	Kreirani programi edukacije za organizovane grupe posjetitelja	3 godina 80 dana, Poslije 40 - 120 dana Vanjska pomoć	2019. godina	4.500 KM	Budžet KS
4.18.	Priprema i štampanje edukacijskih materijala	Edukacija posjetitelja	Za potrebe podizanja svijesti posjetioaca je potrebno pripremiti različite vrste edukacijskih materijala za ciljane skupine posjetioaca. Pošto sada takvi materijali ne postoje potrebno je, postepeno pristupiti ka njegovoj pripremi. Predlaže se priprema jednog letka namijenjenog široj javnosti i dva namijenjena za školsku djecu. Svi edukacijski materijali se prezentiraju i na internet stranici KJUzZPPKS. Predlaže se, da za pripremu edukacijskih materijala brine se jedna osoba u KJUzZPPKS, koja priprema edukacijske materijale za svih pet područja i koja je u stanju kroz edukacijske materijale povezati svih pet područja. strategijom.	I, II, III	Pripremljeni edukacijski materijali (brošure)	4. godina 60 dalje 20 dana godišnje Vanjska pomoć	8 godina, godišnje	9.000 KM	Budžet KS
4.19.	Sistem upravljanja posjetama	Uspješno upravljanje posjetiteljima u prostoru i sprječavanje negativnog uticaja istih na biodiverzitet	Prije uspostave pristupa žičarom i definiranja režima saobraćaja, na Trebeviću će biti potrebno definirati sistem upravljanja s posjetiteljima. Naime, predviđene su dvije točke veće koncentracije posjetitelja u području, a to su gornja stanica žičare i parking na Ravnama. Tu će koncentracije posjetitelja za vrijeme vikenda biti problematične, zbog čega će biti potrebno razviti efikasan način disperzije posjetioaca po području. To treba imati na umu prilikom rekonstrukcija i obnovi pješačkih staza i ograničavanja saobraćaja u prostoru. Predlaže se, da se dugoročno saobraćaj motornim vozila odvija samo na regionalni cesti, dok će se ostale ceste namijeniti samo za potrebe nemotoriziranih posjetioaca, javnog saobraćaja, opskrbu objekta i potrebe upravljanja ZP.	II, III	Izrađen strateški dokument s pravilima usmjerenja posjetitelja u prostoru	Vanjska pomoć	2019. godina	8.000 KM	Budžet KS

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
4.20.	Uvođenje alternativnog prijevoza u zonama zabrane kretanja saobraćaja u ZP u svrhu turističke ponude	Uspješno upravljanje posjetiteljima u prostoru i sprječavanje negativnog uticaja istih na biodiverzitet	Nakon ponovne uspostave žičare, predlaže se uspostava kružne linije Ravne-bob staza - Vidikovac - Merdžanov klanac - Ravne na kojoj bi vozio alternativni prijevozni sistem. Ovaj vid prijevoza će biti dodatna atrakcija, a sa druge strane će omogućiti onima manje mobilnima, da dođu do Ravna i do botaničke bašte. Vožnja ovim prijevozom se može organizirati u režiji KJUzZPPKS ili se može dati pod koncesiju. Alternativni prijevoz će se napraviti na relacijama na kojima elaborat o saobraćaju predviđi zaustavljanje kretanja motornih vozila.	II, III	Nabavljen alternativni vid transporta za saobraćaj po ZP	/	8. godina	284.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi/projekti

Br.	Akcijski plan	Edukacija uposlenika
5.	Specifični ciljevi plana	Educirati uposlenike KJU o sadržajima vezano za upravljanje ZP

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvodenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
5.1.	Studijska putovanja	Razmjena iskustava uposlenika zaštićenih područja iz različitih zemalja	Predviđena je organizacija studijskih posjeta drugim zaštićenim područjima u zemljama regiona i Evropske unije, svake druge godine za dva uposlenika, u trajanju od 5 radnih dana. Destinacije studijske posjete kao i profil uposlenika koji će prisustvovati posjeti će biti određeni na osnovu različitih oblasti (upravljanje ZP, očuvanje kulturno-historijske baštine, očuvanje i zaštita biljnih vrsta, itd.).	I, II, III	Unaprijedeno upravljanje zaštićenim područjem	Svake druge godine 5 dana po zaposlenom	Godišnje	9.500 KM	Budžet KS
5.2.	Obuka za mirno rješavanje konflikata	Povećavanje sigurnosti zaposlenika, efikasnija komunikacija sa posjetiteljima	Predviđeno je da uposlenici učestvuju u inter-aktivnoj obuci (sa simulacijama) s ciljem mirnog rješavanja konflikata, kako bi se osigurala profesionalnost, harmonija i kolegijalnost u svakodnevnom radu i povećala samopouzdanost zaposlenika u komunikaciji sa posjetiteljima.	I, II, III	Osposobljeni zaposlenici	2 dana godišnje po zaposlenicima, koji su u kontaktu s posjetiteljima	2018. i 2019. godina	2.000 KM	Budžet KS
5.3.	Informatička edukacija	Unapređenje informatičkog znanja kod uposlenih	Planirano je da uposlenici, koji rade na stručnim poslovima poboljšaju informatičko znanje. U okviru edukacije, pored tečaja Offica planira se organizacija tečaja GIS - a kako bi KJUzZPPKS mogla efikasno koristiti podatke, koje će dobiti kroz inventarizacije i monitoringe.	I, II, III	Osposobljeni zaposlenici	Vanjska pomoć	Od 2018. godine - godišnje	9.000 KM	Budžet KS
5.4.	Osnovna obuka zaposlenih o vrijednostima područja	Poznavanje područja od strane zaposlenika	Predviđeno je da uposlenici zaštićenog područja prisustvuju obuci o zaštićenom području koja će uključivati detaljno poznavanje prostora ZP Trebević, uključujući biodiverzitet, geološku i kulturnu historijsku baštinu. Predviđeno je, da sami zaposlenici vrše obuku za svoje kolege.	I, II, III	Osposobljeni zaposlenici	Vanjska pomoć	Od 2018. godine - godišnje	9.000 KM	Budžet KS
5.5.	Obuka o poznavanju jezika za stručne službe i rendžere	Osposobljavanje uposlenika za komunikaciju sa strancima i rad na međunarodnim projektima	Ova aktivnost će biti provedena uz pomoć vanjskog saradnika. Svi uposlenici zaštićenog područja će biti obavezni da prisustvuju obuci koja će se održavati dva puta sedmično, tokom tri mjeseca, u blokovima od 1,5 h.	I, II, III	Osposobljeni zaposlenici	Vanjska pomoć	2020. godina	5.000 KM	Budžet KS
5.6.	Obuka o pripremi i realizaciji programa za ciljane grupe	Uspostavljena efikasna prezentacija ciljnim grupama	U prostoru se trenutno ne provode edukacijski programi za grupe, niti osoblje nema iskustva sa njihovom organizacijom. Iz tog razloga treba izvršiti obuku za uposlenike, kako pripremiti edukacijski program, nakon toga ga pripremiti i krenuti sa njegovom provedbom. Za potrebe obuke, unajmit će se stručnjak s područja pripreme i implementacije edukacijskih programa za zaštićena područja.	I, II, III	Osposobljeni zaposlenici	Vanjska pomoć	2020. godina	3.000 KM	Budžet KS
5.7.	Obuka o pripremi i provedbi projekata	Osposobiti zaposlene za pripremu prijave i realizaciju projekata iz programa EU i fondova	Predviđena je obuka za uposlenike KJUzZPPKS s ciljem njihovog osposobljavanja u pisanju projektnih prijedloga i upoznavanja s procedurama za aplikaciju za EU i druge fondove, kao i za provođenje projekata, koji su financirani iz tih fondova.	I, II, III	Osposobljeni zaposlenici	Vanjska pomoć	2021. godina	4.000 KM	Budžet KS EU i drugi fondovi

Br.	Akcijski plan	Razvoj strategije za komunikaciju i promociju
6.	Specifični ciljevi plana	Aktivna i uspješna promocija područja

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
6.1.	Komunikacijska strategija	Podizanje svijesti javnosti o zaštićenom području (značaju i turističkoj ponudi)	KJUZZPPKS se treba uključiti u komunikacijsku i promocijsku strategiju KS, kao turističke destinacije. U strategijama promocije i komunikacije treba uključiti i zaštićena područja KS sa svim njihovim programima, koja će razviti KJUZZPPKS. KJUZZPPKS nije nosilac te strategije, ali treba postati jedan od značajnih partnera.	I, II, III	Komunikacijska strategija sa jasno definisanim ciljevima promocije zaštićenog područja	Vanjska pomoć	2019. godina	3.000 KM	Budžet KS Budžet turističke organizacije KS EU i drugi fondovi
6.2.	Promocija područja	Promocija područja	Aktivnosti promocije područja će biti izvršene u skladu sa usvojenom Komunikacijskom strategijom.	I, II, III	Povećan broj posjetitelja	Vanjska pomoć	Godišnje	19.000 KM	Budžet KS Turističke organizacije Ponudači na Trebeviću

Br.	Akcijski plan	Upravljanje područjem
7.	Specifični ciljevi plana	Planiranje i nadzor u ZP

Br.	Aktivnosti	Cilj aktivnosti	Opis aktivnosti	Zona izvođenja aktivnosti	Rezultat	Potrebni resursi	Vremenski raspored (godina)	Finansijski troškovi (10 god.)	Izvori finansiranja
7.1	Upravljanje ZP	Upravljanje ZP	Ove aktivnosti podrazumijevaju redovno obavljanje posla KJUZZPPKS, koje se sadrži od rukovođenja ZP, komunikacije sa dionicima, provedbe stručnih i administrativnih poslova, kao i samog nadzora u prostoru ZP Trebević	I, II, III	Nadzor nad provedbom zakona i plana upravljanja	Direktor i uprava 60 dana godišnje	Godišnje	70.000 KM	Budžet KS
7.2.	Stručna podrška			I, II, III		1 stručni saradnik godišnje	Godišnje	144.000 KM	Budžet KS
7.3.	Botanički tehničar			I, II, III		Tehnički sekretar godišnje	Godišnje	126.000 KM	Budžet KS
7.4.	Nadzor			I, II, III		2 nadzornika godišnje	Godišnje	280.000 KM	Budžet KS
7.5.	KV Radnik			I,II,III		1 KV radnik godišnje	Godišnje	136.800	Budžet KS
7.6.	Materijalni troškovi			I, II, III	Svi troškovi potrebni za redovno upravljanje	godišnje	Godišnje	10.000 KM	Budžet KS

6.2 Finansiranje i vrijeme provođenja akcijskih planova

Osnovni izvor finansiranja za primarno funkcioniranje područja ZP "Trebević" su izdvajanja iz budžeta KS. Implementaciju izdvojenih sredstava realizira KJUZZPPKS. Doznačena sredstva se odnose na potrebe realizacije programa redovnog upravljanja i zaštite ZP, odnosno održavanja primarnih poslova i rukovođenja područjem, komunikacije sa dionicima i promocije, provedbe stručnih i administrativnih poslova, kao i samog nadzora, očuvanja i korištenja ZP-a.

Budžetska sredstva će se također usmjeravati na realizaciju projekata kojima se unapređuje primarna zaštitna funkcija za najvrjednije prirodne elemente i infrastrukturne sadržaje kojima se povećavaju kapaciteti za prihvatanje posjetilaca.

Dio sredstva za finansiranje zaštite i promociju prostora će se obezbijediti kroz vanjske izvore, odnosno iz: nacionalnih fondova (Fond za zaštitu okoliša FBiH, FMOIT, jedinica lokalne samouprave, zavoda za zapošljavanje), međunarodnih fondova, institucija, programa, organizacija i fondacija (EU, WB, programi Nacionalne ekološke mreže i ekološke mreže EU -

Natura 2000, IPA II, strane fondacije i organizacije-WWF, i sl.), te sredstava turističke zajednice KS, turističkih organizacija i privatnih poduzetnika/ugostitelja/ponuđača unutar ZP (Žičara, Napredkov dom, hotel Pino, restoran Vidikovac, Objekat Greenways, ugostiteljski objekti: bivši Vranicin dom, objekti na Čolinoj Kapi).

Određeni dio sredstava može biti dugoročno obezbijeden i kroz naknadu koja bi bila uključena u cijenu karte za žičaru. Ovaj vid vertikalnog transporta će omogućiti jednostavan i brz pristup velikom broju posjetilaca na područje ZP. S druge strane, Prostorni plan posebne namjene za područje ZP "Trebević" bi trebao definisati parking prostore za turiste i posjetioce, kao i za posebne dozvoljene turističko-rekreativne djelatnosti. Naknade od naplate parkiranja u definisanim zonama, kao i posebni ugovori Uprave KJUZZPPKS sa nosiocima turističko-rekreativno-promotivno-hotelijerske djelatnosti (vlastiti prihodi) mogu se koristiti u određenu svrhu finansiranja.

Finansijski plan za upravljanje ZP "Trebević" dat je u narednoj tabeli.

4. Akcijski plan: Plan upravljanja posjetiteljima												
4.1.	Označavanje prilaza potencijalnim mitskim područjima i daljnje deminiranje područja	0,00	190.000,00	190000	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	380.000,00
4.2.	Uređenje i održavanje pješačkih i planinarskih staza	3.000,00	3.000,00	3.000,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	26.500,00
4.3.	Uređenje i održavanje biciklističkih staza	2.200,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	1.500,00	15.700,00
4.4.	Uspostavljanje info-pultova	0,00	0,00	0,00	0,00	182.000,00	64.500,00	64.500,00	64.500,00	64.500,00	64.500,00	504.500,00
4.5.	Uspostavljanje opreme i signalizacije uz staze	0,00	1.000,00	15.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	23.000,00
4.6.	Uspostavljanje edukacijskih staza	0,00	8.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	8.000,00
4.7.	Izrada idejnog i glavnog projekta za botaničku baštu	3000,00	6.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	9.000,00
4.8.	I faza uspostave botaničke bašte	0,00	0,00	50.000,00	50.000,00	3.000,00	3.000,00	3.000,00	3.000,00	3.000,00	3.000,00	118.000,00
4.9.	Upravljanje otpadom	3.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	138.000,00
4.10.	Održavanje zimske službe u prostoru	2.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	38.000,00
4.11.	Održavanje javnog toaleta i javne česme i monitoring otpadnih voda	0,00	118.000,00	18.000,00	18.000,00	18.000,00	18.000,00	18.000,00	18.000,00	18.000,00	18.000,00	262.000,00
4.12.	Priprema idejnih projekta za adrenalinske sadržaje	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	20000	0,00	0,00	20.000,00
4.13.	Uspostavljanje i održavanje sankaske staze	0,00	3.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	11.000,00
4.14.	Uspostava informacijski sistem za upravljanje infrastrukturom	0,00	3.000,00	3.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6.000,00
4.15.	Obilježavanje značajnih manifestacija	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	10.000,00
4.16.	Definisanje sadržaja turističke ponude za posjetioce	0,00	0,00	6.500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6.500,00
4.17.	Edukacijski programi za ciljane posjete	0,00	0,00	4.500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4.500,00
4.18.	Priprema i štampanje edukacijskih materijala	0,00	0,00	2.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	9.000,00
4.19.	Sistem upravljanja posjetama	0,00	0,00	8.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	8.000,00
4.20.	Uvođenje alternativnog prijevoza u zonama zabrane kretanja saobraćaja u ZP u svrhu turističke ponude	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	228.000,00	28.000,00	28.000,00	284.000,00

5. Akcijski plan: Edukacija uposlenika												
5.1.	Studijska putovanja	500,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	9.500,00
5.2.	Obuka za mirno rješavanje konflikata	0,00	1.000,00	1.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2.000,00
5.3.	Informatička edukacija	0,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	9.000,00
5.4.	Osnovna obuka zaposlenih o vrijednostima područja	0,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	9.000,00
5.5.	Obuka o poznavanju jezika za stručne službe i rendžere	0,00	0,00	0,00	5.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5.000,00
5.6.	Obuka o pripremi i realizaciji programa za ciljane grupe	0,00	0,00	0,00	3.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3.000,00
5.7.	Obuka o pripremi i provedbi projekata	0,00	0,00	0,00	0,00	4.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4.000,00
6. Akcijski plan: Razvoj strategije za komunikaciju i promociju												
6.1.	Komunikacijska strategija	0,00	0,00	3.000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3.000,00
6.2.	Promocija područja	1.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	19.000,00
7. Akcijski plan: Upravljanje područjem												
7.1.	Upravljanje ZP	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	7.000,00	70.000,00
7.2.	Stručna podrška	0,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	16.000,00	144.000,00
7.3.	Botanički tehničar	0,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	14.000,00	126.000,00
7.4.	Nadzor	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	28.000,00	280.000,00
7.5.	KV Radnik	7.200,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	14.400,00	136.800,00
7.6.	Materijalni troškovi	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	10.000,00
GODIŠNJE		66.200,00	488.400,00	463.700,00	210.700,00	331.700,00	210.200,00	225.200,00	478.200,00	244.200,00	238.200,00	2.959.700,00

7. PRAĆENJE PROVEDBE PLANA

Praćenje provedbe Plana upravljanja je zadatak KJUZZPPKS. Na osnovu dinamičkog rasporeda datog u poglavlju 6.2 ovog Plana pratit će se provedba svih aktivnosti. Svake godine KJUZZPPKS bi trebala pripremiti izvještaj o uspješnosti provedbe plana i njegovih aktivnosti, te o količini izdvojenih sredstava za realizaciju tih aktivnosti.

Na osnovu člana 26. i 28. stav (4) Zakona o Vladi Kantona Sarajevo ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 36/14 - Novi prečišćeni tekst i 37/14 - Ispravka), člana 29. Zakona o ustanovama ("Službeni list RBiH", broj 6/92, 8/93 i 13/94) i člana 14. stav (2) Odluke o osnivanju Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 06/10 - Prečišćeni tekst, 14/11 i 15/14), Vlada Kantona Sarajevo je, na 85. sjednici održanoj 08.06.2017. godine, donijela

ODLUKU

O DAVANJU SAGLASNOSTI ZA IMENOVANJE DIREKTORA KANTONALNE JAVNE USTANOVE ZA ZAŠTIĆENA PRIRODNA PODRUČJA

I

Daje se saglasnost Upravnom odboru Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja, da se Delić Osman, magistar ekoloških nauka, imenuje za direktora Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja.

II

Mandat direktora iz tačke I ove Odluke traje 4 (četiri) godine.

III

Stupanjem na snagu ove Odluke stavlja se van snage Odluka Vlade Kantona Sarajevo broj 02-05-9462-42/17 od 02.03.2017. godine o davanju saglasnosti na Odluku Upravnog odbora Kantonalne javne ustanove za zaštićena prirodna područja o